

Volkscultuur Magazine

Ijzersterke
volkscultuur-
projecten

Levensloop-
rituelen

Op zoek
naar
tradities

jaargang 5, nr 2
zomer 2010
www.volkscultuur.nl

Inhoud

4 Een volkscultuurproject geeft inzicht in het proces van doorgeven en toe-eigenen van de culturele bagage die van huis uit is meegekregen.

9 Phine Lippe zocht de grenzen van streekdracht op. Wat gebeurt er met streekdracht als je het stereotype beeld omdraait, bijvoorbeeld door een man een vrouwenkostuum te laten dragen.

15 In de Bijlmer gingen Surinaamse vrouwen op zoek naar hun tradities en de waarde ervan. Zij deelden deze kennis met elkaar en hun burens.

32 Hoe kunnen amateurkunst en volkscultuur als het gaat om textiel samenwerken? Door hun passie voor textiel te delen.

- 4** Hoe ontwikkel je een ijzersterk volkscultuurproject
- 9** Streekdrachten opnieuw bekeken
- 12** Baby's in Brabant
- 15** Levenslooprituelen in de Bijlmer
- 20** Themanummer over immaterieel erfgoed
- 21** Nos Bohio op zoek naar tradities
- 26** Kunstproject Allerzielen Alom
- 30** De Kunst van het Herinneren
- 32** Door naald en draad verbonden
- 37** Behoeftetepeiling in de sector volkscultuur
- 37** Gemeentelijk en provinciaal volkscultuurbeleid

Jubileum Burgerlijke Stand

Volgend jaar is het tweehonderd jaar geleden dat de Burgerlijke Stand in Nederland in werking trad. Omdat liefhebbers van lokale geschiedenis en volkscultuur bij hun onderzoek vaak te maken hebben met de Burgerlijke Stand roept het Nederlands Centrum voor Volkscultuur organisaties op om een activiteit rondom de levenslooprituelen te organiseren.

In de Burgerlijke Stand wordt iemands burgerlijke staat bijgehouden. Er is in terug te vinden wanneer iemand is geboren, getrouwd, gescheiden en gestorven. De akten waarin dit is opgetekend, worden bewaard in de gemeente waar het feit heeft plaats gevonden.

Vóór 1811 werden de persoonsgegevens vooral bijgehouden in de kerkelijke registers. Na de Franse Revolutie werd in 1796 door een Franse wet de Burgerlijke Stand geregeld. In de Zuidelijke Nederlanden werd toen begonnen met het opstellen van de burgerlijke standregisters. De oudste burgerlijke standakte in Nederland is opgesteld op 4 juli 1796 in Margraten (Limburg).

In de rest van Nederland werd de Burgerlijke Stand officieel op 1 maart 1811 ingevoerd door Napoleon. Hij wilde hiermee een efficiëntere belastingheffing en dienstplicht kunnen invoeren. Iedereen was verplicht om een voor- en een achternaam te kiezen. Sommigen kozen een belachelijke naam, omdat ze verwachtten dat na de val van het Franse regime ook de Burgerlijke Stand zou verdwijnen. Maar dat was niet zo. Ook Koning Willem I zag het voordeel van een Burgerlijke Stand in. Degenen die een rare achternaam hadden opgegeven, bleven daar aan vast zitten. Overigens had niet iedereen al een keuze gemaakt, want in 1825 vaardigde Willem I een Koninklijk Besluit uit, waarin hij bepaalde dat iedereen binnen zes maanden een vaste achternaam moest kiezen.

Voor iedereen die stamboomonderzoek doet is de Burgerlijke Stand een onmisbare bron. Behalve de precieze data kun je er van alles vinden over het beroep van vader en moeder. Vooral de huwelijksaktes zijn heel informatief, omdat daarin ook gegevens

staan vermeld over de ouders van de bruid en bruidegom. Als je geluk hebt dan worden de huwelijksaktes tevens vergezeld door een aantal bijlagen, bijvoorbeeld een afschrift van de geboorteakte of een verklaring van toestemming van de ouders.

Omdat stamboomgeschiedenis onlosmakelijk verbonden is met de belangrijkste levensmomenten in ieders leven (namelijk geboorte, huwelijk en dood), biedt de genealogie ook een handige opstap naar volkscultuur. Geboorte, huwelijk en dood zijn immers verbonden met allerlei rituelen, gewoonten en gebruiken. Het zijn de zogenoemde *rites de passage*, overgangsrutuelen die elke belangrijke overgang markeren.

Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur neemt het 200-jarig bestaan van de Burgerlijke Stand als opstap om aandacht te besteden aan de volkscultuur rondom geboorte, huwelijk en dood. Levenslooprituelen zijn interessant om te bestuderen, omdat ze iets vertellen over de cultuur en tijd waarbinnen ze plaatsvinden. Er is sprake van plaatselijke tradities, terwijl verschillen ook te maken kunnen hebben met geloof of religie. Ook is het interessant om naar de geschiedenis te kijken.

Levenslooprituelen bieden een interessante invalshoek om de cultuur van het dagelijks leven in beeld te brengen. Dit kan ook heel letterlijk. Levenslooprituelen zijn niet alleen interessant om onderzoek naar te doen, de gegevens uit het onderzoek kun je ook op een aantrekkelijke manier in beeld brengen voor een breed publiek, bijvoorbeeld door middel van levende geschiedenis of volkskunst.

In dit nummer van *Volkscultuur Magazine* vindt u al vast enkele aansprekende projecten. Wilt u ook een activiteit rondom de levensloop organiseren, laat het ons dan weten (ncv@volkscultuur.nl).

Hoe ontwikkel je een ijzersterk volkscultuurproject

Bij het ontwikkelen van een volkscultuurproject komt heel wat kijken: niet alleen inhoudelijk maar ook financieel. Hoe maak je een goed projectplan? Hoe bereik je nieuwe doelgroepen? Hoe vind je financiering voor alle plannen, hoe kun je potentiële sponsors verleiden om uitgerekend jouw project te ondersteunen? Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur organiseerde twee druk bezochte studiedagen over het onderwerp, in Voormalig Klooster De Lantaern in Nieuwegein, op 19 maart en 4 juni.

Tekst Nederlands Centrum voor Volkscultuur
Foto's Stichting Draaksteken Beesel, Jan Stads

Beide dagen werden ingeleid door Ineke Strouken, directeur van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur.

Volkscultuur is vormgeving van het dagelijks leven die samenhangt met de cultuur die je van huis uit hebt meegekregen en die bijvoorbeeld tot uiting komt in levenslooptitelen, feestcultuur, streektradities of andere tradities die de cultuur van het dagelijks leven inkleuren. Volkscultuur krijg je mee van thuis, maar je moet deze ook een plek geven in je eigen leven, zodat die tradities ook voor jou gaan leven. Dat kan alleen als je die tradities naar eigen hand zet en eruit pikt wat voor jou van betekenis is, in een voor jou zinvolle vorm. In dat proces schuilt de dynamiek van volkscultuur. In de woorden van Ineke Strouken: volkscultuur beweegt zich op het snijvlak van heden en verleden, van continuïteit en verandering. Dat maakt het ook zo spannend om met volkscultuur bezig te zijn.

Volkscultuur is levende dynamische cultuur. Maar je kunt er ook iets mee doen, in de vorm van een project. Steeds vaker wordt volkscultuur gebruikt om een maatschappelijk of cultureel doel te bereiken, bijvoorbeeld het bevorderen van sociale cohesie of het vergroten van de cultuurparticipatie. Ineke Strouken noemt dit volkscultuurbeoefening, waarbij je bepaalde cultuuruitingen in een setting zet. Je doet onderzoek naar een bepaald volkscultureel thema, je schrijft er een artikel over, maakt er een tentoonstelling

van of een levende geschiedenispresentatie. Volkscultuur krijgt dan een plek in een educatief project of in een cultuurtoeristisch evenement.

Maar wat is eigenlijk een goed volkscultuurproject? Hoe kun je er subsidie voor krijgen?

Verslag van twee studiedagen in Nieuwegein

Van plan naar poen

Volkscultuur staat tegenwoordig in de schijnwerpers. Niet alleen bij kunst- en erfgoedprofessionals, maar ook bij beleidsmakers, die volkscultuur willen inzetten ter bevordering van de sociale cohesie of om de cultuurparticipatie te verhogen. Volgens Ineke Strouken is volkscultuur een goed middel, omdat het aansluit bij de levingswereld van mensen, heden en verleden met elkaar verbindt en te maken heeft met culturele roots, met identiteit. Deze identiteit lijkt de laatste tijd onder druk te staan, is in ieder geval niet vanzelfsprekend meer. Globalisering, migratie en toegenomen mobiliteit zijn veel genoemde oorzaken die de aandacht voor volkscultuur vergroot hebben.

Het Draaksteken in Beesel is een traditie die door de hele gemeenschap gedragen wordt.

Culturele fondsen sluiten hier bij aan. Projecten die gericht zijn op participeren, leren, delen en doorgeven hebben de wind mee, zo vertelde spreker Jan Klumper, voormalig fondsbeheerder en schrijver van het boekje *Heb je wel gehoord van de zilveren vloot?* 'Jullie hebben goud in handen'. De vraag is alleen: hoe kan je daar goed op inspelen bij de subsidiegevers.

Volgens Klumper is het schrijven van een projectplan ook voor jezelf handig: het ordent je gedachten, geeft focus aan je project en is ook een manier om mensen aan je te binden, met name vrijwilligers die je bij het project wilt inschakelen. Van belang is om het traject helder te beschrijven en doelstellingen te formuleren

met meetbare resultaten. Dit laatste is natuurlijk ook van belang voor de subsidiegever, die gesubsidieerde projecten graag wil monitoren en evalueren.

De zin die kleeft

Om op te vallen bij potentiële subsidiegevers moet je in één zin kunnen uitleggen waarin jouw project uniek is. In de woorden van Roel van Herpt, van adviesbureau LAGroup, moet je op zoek gaan naar 'de zin die kleeft', een korte omschrijving van het project waarvan subsidiegevers denken: ja, dat is het. Dit kan je ook doen door sfeerbeelden aan je projectplan toe te voegen. Van Herpt: 'Maak gebruik van de kracht van het beeld'. Het project moet

verder persoonlijkheid hebben. Van Herpt noemt het daarom belangrijk om de persoon achter het plan te laten zien. Pas dan gaat het project leven, ook voor de subsidiegever.

Een project staat of valt met enthousiasme. Dit bleek uit de vele praktijkvoorbeelden die op beide studiedagen gepresenteerd werden. Met name de projecten die van onderop georganiseerd zijn door enthousiaste mensen die geloven in hun project brachten ook in de zaal het meeste enthousiasme te weeg: Fons Verdonck over het draaksteken in Beesel, Nicole Vermolen over een groot kermisproject, Rob van der Meer en Fenny van Wees over de

heropricting van de Schutterij van Amsterdam, Eugène Bakker van het Volksbuurtmuseum en Babara Putters met haar bruidenproject in Breda.

Paradoxaal genoeg blijkt subsidie ook verstikkend te kunnen werken. Op een vraag uit het publiek aan Barbara Putters of zij subsidie had aangevraagd bij een fonds volgde een diepe zucht. 'Daar hadden we geen tijd voor'. Als je bezig bent met een subsidieaanvraag, dan bleek net weer de inzendtermijn verstreken of bleek de aanvraag niet te voldoen aan de voorwaarden die het fonds stelde. Anderen verwezen naar de ellenlange standaard-

Het Volksbuurtmuseum in Utrecht ging op zoek naar de geschiedenis van de Chinezen in de wijk en voor het eerst in jaren werd er in Wijk C weer het Chinese nieuwjaar gevierd.

In het Moluks Museum wordt een multicultureel project over culinaire tradities voorbereid.

formulieren die je tegenwoordig moet invullen. 'Formulieren zijn dodelijk voor de creativiteit.' Standaardformulieren zijn onmisbaar voor de fondsen, omdat ze daarmee de plannen beter en objectiever kunnen vergelijken. Aan de andere kant zijn ook de fondsen op zoek naar dat ene bijzondere en unieke project dat echt een gevoelige snaar raakt. Dat is ook de reden dat Roel van Herpt het geen goed plan vindt om professionele fondsenwerfers in te schakelen om het plan voor jou te schrijven. Fondsenwerving kost heel veel tijd en het is daarom verleidelijk om zo'n bureau in te huren. Maar zo'n bureau kan vaak niet de persoonlijke toon treffen, die nodig is om fondsen over de streep te trekken en waardoor het project echt gaat leven.

Tussen Scylla en Charybdis

Tijdens de studiedagen bleken er nog meer klippen waar organisatoren van volkscultuurprojecten tussen door moeten zien te laveren. Het Draaksteken in Beesel, een traditie die teruggaat tot in de achttiende eeuw, is een levende traditie die tot de dag van vandaag enorm leeft onder de bevolking. Eens in de zeven jaar wordt het hele dorp in Draaksfeer gemaakt, rondom een evenement waarin Sint Joris steeds weer opnieuw de draak dient te verslaan. De actieve cultuurparticipatie blijkt uit het feit dat er

meer dan 450 rollen zijn te verdelen. In een dorp dat niet meer dan 2000 inwoners telt is dat een hoog aantal: het evenement wordt met recht gedragen door de gemeenschap. Iedereen is er op een of andere manier bij betrokken. Het evenement trekt ook enorm veel bezoekers: ruim 10.000, meer dan vijf keer het aantal inwoners van het dorp.

Ook de commercie heeft het draaksteken inmiddels ontdekt. Aan de ene kant is dit prettig, commercie kan immers zorgen voor benodigde financiën. Aan de andere kant is er ook een risico: gaat de commercie de volkscultuur niet overheersen? Lector cultuuroerisme Frans Schouten: 'Als het succes te groot wordt, verliest het zijn eigen karakter.' Er komen bijvoorbeeld steeds meer acteurs van buiten die de vele rollen gaan spelen waardoor de mensen in Beesel zelf er de greep op verliezen. De traditie wordt dan niet meer gedragen door de eigen gemeenschap.

Weer een ander dilemma bleek uit het verhaal van Rob van der Meer en Fenny van Wees over de heropricting van de Schutterij van Amsterdam. Schutterijen worden tegenwoordig vooral geïdentificeerd met de zuidelijke provincies. In Brabant en Limburg is het altijd een levende traditie gebleven, in het noorden werden de schutterijen verboden. De schutters in Amsterdam hebben echter nog steeds grote weerklank, het blijkt uit schuttersstukken zoals 'De Nachtwacht'. Geïnspireerd door het verleden wil men in Amsterdam een oude traditie nieuw leven inblazen, waarbij het de bedoeling is dat de schutters vooral een ceremoniële functie krijgen, bijvoorbeeld bij de inhuldiging van een nieuwe burgemeester. Het voornaamste motief is: versterken van de sociale cohesie door zoveel mogelijk mensen te laten participeren en samen te brengen, bijvoorbeeld door ze samen de uniformen te laten maken. Of het werkelijk zal gaan leven, is de vraag. Niet iedereen is enthousiast. Met name de vrouwelijke Amsterdammers voelen er niet veel voor: ze houden niet van geparadeer in uniformen, het doet ze teveel denken aan oorlogje spelen. Volgens nog weer anderen riekt het naar nep en namaak. Leeft het werkelijk of is het slechts een kunstmatige revitalisatie? De mannen zijn echter enthousiast. Al eerder waren er in het noorden enkele succesrijke heroprictingen van oude schuttersgilden, zoals het Groot Gaesbeeker Gilde in Soest.

Authenticiteit

De kwestie van de authenticiteit speelde ook in het Allerzielen Alom project van kunstenaar Ida van der Lee. Als kunstenaar bedenkt ze samen met anderen nieuwe rituelen om aansluiting te vinden bij de oude traditie van Allerzielen. Veel oude rituelen zijn verdwenen of hebben in het proces van secularisering aan betekenis verloren. Van der Lee zoekt naar een manier om onze doden te herdenken die aansluit bij de seculiere samenleving van nu. De vraag is: raken de nieuw bedachte rituelen een gevoelige snaar bij het publiek? Zijn ze een succes, slaan ze aan? Onderzoek van de Radbouduniversiteit wijst uit dat dit het geval is. In de afgelopen vijf jaar zijn er zo'n 43 vieringen geweest die tezamen zo'n 33.000 deelnemers trokken. Een tweede vraag is: maakt het dit ook tot een goed volkscultuurproject? Deze kwestie staat of valt bij de manier waarop tradities in het project verwerkt zijn en bij de manier waarop de deelnemers zelf invulling kunnen geven aan hun eigen voorkeuren.

Het waren met name Frans Schouten en Albert van der Zeijden die stelden dat hier sprake is van een spanningsveld. Van der Zeijden refereerde aan het door Van der Lee genoemde voorbeeld dat de

In Amsterdam loopt een initiatief om de Schutterij van Amsterdam opnieuw op te richten. De schutters van wijk V in Amsterdam (in het bezit van het Rijksmuseum).

deelnemers soms een eigen draai gaven aan het project, bijvoorbeeld door te kiezen voor een andere kleur. Volgens Van der Lee 'deed dit afbreuk aan de door de kunstenaar bedachte vorm, waardoor inhoud en vorm niet meer overeenstemden.' Blauw had moeten zijn: wit. Volgens Schouten moet Van der Lee kiezen voor óf een rol als inspirator, óf een rol als regisseur. Schouten ziet een rol voor kunstenaars om een brug te slaan tussen traditie en vernieuwing. Als regisseur moet je een volkscultuurproject echter niet al te strak willen regisseren, maar ook ruimte laten voor eigen invulling. Dat is waar het bij volkscultuur om gaat.

Een sterk volkscultuurproject

Volgens Ineke Strouken rust een goed volkscultuurproject altijd op drie pijlers:

- vergroten van kennis en inzicht
- doorgeven en delen van tradities en rituelen
- bevorderen van een actieve omgang met het verleden.

Volgens Strouken is een volkscultuurproject 'altijd gebaseerd op het vergaren van kennis en het inzicht geven in de historische achtergronden en de dynamische ontwikkeling van tradities en rituelen.' Vervolgens gaat het om doorgeven en delen, waarbij het interessant is om projecten te subsidiëren die gericht zijn op een eigentijdse omgang met het verleden. Ook vindt zij het belangrijk dat bij een project verschillende partijen zijn betrokken, waarbij de een bijvoorbeeld sterk is in het onderzoek doen naar tradities en de ander ervaring heeft met het op een aantrekkelijke manier presenteren voor een breed publiek. Het gaat er immers om de actieve deelname te bevorderen.

'Volkscultuurprojecten zijn bij uitstek geschikt om overal neer te zetten. Zoek de mensen op.' Daarbij pleitte zij voor projecten van onderop, die niet per sé grootschalig moeten zijn. Bij meer grootschalige projecten moet de organisator ook een stapje terug kunnen doen. 'Het project is pas geslaagd als de deelnemers het als hun project gaan beschouwen en het zich toe-eigenen.'

Een uitgebreid verslag van beide studiedagen en de lezing van Ineke Strouken kunt u vinden op www.volkscultuur.nl. ▶

Streekdrachten opnieuw bekeken

Phine Lippe onderzocht wat voor effect klederdracht heeft. Wat gebeurt er als een man het vrouwenkostuum van de Zeeuwse streekdracht aan heeft?

Wat zegt streekdracht over de drager ervan? En wat gebeurt er als je het stereotype beeld op zijn kop zet door er nieuwe elementen aan toe te voegen? Phine Lippe maakte er in haar eindexamenjaar van het VWO een profielwerkstuk over. De foto's worden momenteel op verschillende plaatsen tentoongesteld.

Tekst Jolly van der Velden

Foto's Phine Lippe

Phine Lippe onderzocht voor haar werkstuk de functie van streekdrachten, de ontstaansgeschiedenis ervan en hoe het komt dat ze inmiddels grotendeels uit het straatbeeld zijn verdwenen. Daarnaast was ze vooral ook heel benieuwd naar het effect dat het dragen ervan kan hebben op mensen. Om dat laatste te onderzoeken heeft ze geput uit eigen ervaring, literatuuronderzoek gedaan en een serie foto's gemaakt. Twee klasgenoten hebben haar daarbij geholpen door in de dracht van Walcheren model te staan.

Hoe kwam je op het idee om een werkstuk over streekdracht te maken?

Phine: 'In de zomer sta ik wel eens op markten in de Zeeuwse streekdracht om babbelaars te verkopen. Ik draag dan de Walcherse dracht. Dat trekt altijd veel bekijks en ik merkte dat ook Marokkaanse en Surinaamse vrouwen mijn kleding interessant vinden.'

Een fotoproject waarbij nagedacht wordt over de taal van streekdracht.

Daardoor realiseerde ik me dat er eigenlijk best veel overeenkomsten zijn. De hoofddoek wordt vaak gezien als iets dat helemaal niets met onze cultuur te maken heeft, maar in de Zeeuwse dracht droegen de vrouwen ook iets op hun hoofd om hun haar te bedekken en bij andere klederdrachten gebeurt dat ook. Dat vond ik interessant om verder uit te diepen.'

'Streekdrachten zeggen veel over de drager. De drachten werden in elke laag van de bevolking gedragen, maar de welvarende mensen onderscheidden zich van de armen door het gebruik van duurdere stoffen en het dragen van gouden of bijvoorbeeld bloedkoralen sieraden. Hoe meer sieraden, hoe hoger je maatschappelijke status was en hoe meer aanzien je had. Aanvankelijk was er weinig verschil tussen de klederdrachten, maar gaandeweg ontwikkelde elke streek een eigen dracht. Hierdoor werden de verschillen groter tussen de eilanden, maar ook

tussen stad en platteland en tussen katholiek en protestant. Hier op Walcheren was er ook een verschil in de mutsen die werden gedragen. Kinderen en ongehuwde vrouwen droegen een muts met 'kappen', gehuwde vrouwen droegen alleen een ondermuts. Een vrouw die nooit trouwde droeg dus haar hele leven een kindermuts, waardoor iedereen kon zien dat zij niet gehuwd was.'

'Doordat Zeeland een welvarend deel van het land was, kon de dracht zich juist hier goed en uitbundig ontwikkelen. Wel verdween er door toedoen van de kerk veel kleur uit de kostuums, al bleven de sieraden wel gedragen worden. Rond 1880 was de dracht heel sober qua kleur. De achterliggende gedachte was dat je uit moest dragen dat je een goed en gelovig mens was en daar hoorde ijdelheid – verheerlijking van jezelf – niet bij. Zo maakte je door het dragen van een bepaalde dracht in één klap je sociale status, herkomst en geloof kenbaar. De basisfunctie was natuurlijk het lichaam bedekken, maar het was ook een identificatiemiddel dat een bepaalde mate van zekerheid opleverde. Er was geen verdere informatie nodig om duidelijk te maken waar je bij hoorde. De dracht bevatte dus allerlei boodschappen op verschillende gebieden en ook normen en waarden werden uitgedragen, zoals kuisheid. Te herkennen aan de lange, vaak zwarte rokken, de zwarte kousen en de kappen die het hoofd bedekken waardoor het haar niet of nauwelijks zichtbaar was. De dracht kreeg daardoor een lading waar je als drager niet helemaal onderuit kunt. Achter elke dracht gaan verhalen schuil.'

Wat wilde je met die verhalen doen?

Phine: 'Wat mij interessant leek, was om te zien wat er zou gebeuren als je het stereotype beeld dat iedereen kent helemaal omgooit door er een soort tegenpool in te doen, bijvoorbeeld een donkere vrouw in de Zeeuwse dracht. Of een man. Een man is de natuurlijke tegenpool van de vrouw, dus wilde ik uitproberen wat voor een effect het zou geven als een man de dracht draagt.'

'De Zeeuwse dracht is voor veel mensen een heel herkenbaar beeld. Je ziet het op foto's en bijvoorbeeld op babbelaarblikjes. In eerste instantie veranderde dat herkenbare plaatje niet eens zoveel. De dracht is zo bepalend dat het niet eens direct opvalt. Pas in tweede instantie zie je dat er iets niet helemaal klopt, dat er

Zeeuwse klederdracht wordt meestal door 'witte' mensen gedragen. Wat voor effect heeft het als iemand met een bruine huidskleur de Zeeuwse streekdracht aantrekt?

toch iets anders is dan gebruikelijk. Er is een kantelmoment waarop er een soort vervreemding ontstaat van het herkenbare plaatje. Dat vind ik interessant. Wat gebeurt er met de boodschappen die achter de klederdracht zitten? En met de identiteit van de persoon? Als je iemand ziet die niet helemaal strookt met het beeld dat je verwacht, dan kloppen de boodschappen die met een klederdracht samengaan ook niet meer. Opvallend was dat de jongen die ik fotografeerde bijna op een meisje ging lijken. Je creëert natuurlijk een beetje vrouwelijke vormen door de taille vast te spelden en de plooiën suggereren een boezem. Bij het donkere meisje vond ik de dracht eigenlijk nog mooier worden, doordat haar huid contrasteerde met de

witte kant. Zij vond het zelf ook heel mooi staan. Bij allebei viel op dat ze het kostuum als het ware 'worden'. Door de lading van de dracht en de bijbehorende boodschappen vielen ze als individueel persoon als het ware weg.'

'Aan de Zeeuwse dracht kon ik gemakkelijk komen vanwege mijn vakantiewerk. Ik heb mijn klasgenoten Ward en Michelle gewoon in hun eigen buurt gefotografeerd. Ik heb ook foto's van ze gemaakt in hun dagelijkse leven, in hun gewone kleren. Dan zie je ook hoe groot verschil dat is, ook in gedrag. Ward bijvoorbeeld voelde zich buiten zijn eigen kader echt een beetje ongemakkelijk.'

Jij hebt zelf ook vaak dracht aan als je op de markt staat. Voel jij je dan anders?

Phine: 'In het begin dacht ik, wat kijkt iedereen nou de hele tijd? Het valt heel erg op, maar je vergeet zelf dat je het aanhebt als je bezig bent. Tegelijkertijd merkte ik dat mensen anders naar mij keken dan wanneer ik mijn gewone kleren aan ben. Ik heb zelf ook het gevoel dat ik een ander persoon word als ik de Walcherse dracht draag. De kap is heel groot en zwaar, waardoor je haar nog maar een klein beetje zichtbaar is. Je gaat er echt heel anders uitzien, ook door die grote, lange rok. Je verdwijnt er niet in, maar het lijkt daar toch wel een beetje op. De klederdracht is zo opvallend, het is echt het eerste dat je ziet. Je 'wordt' de klederdracht.'

'Tegelijkertijd kijken jongens niet meer naar me als ik de dracht aanheb, die vinden het waarschijnlijk een oubollig ding, of raar. Ze zien mij niet meer. Dat geldt niet voor iedereen, maar wel voor veel jongens. De oudere generatie kijkt des te meer en zegt vaak tegen mij dat ik er zo mooi uit zie.'

Ben jij Zeeuwse van geboorte?

Phine: 'Ik ben in Amsterdam geboren, maar toen ik drie was zijn we naar Zeeland verhuisd, waar mijn moeder vandaan komt. Niemand in de familie draagt de dracht, dus in die zin heb ik mijn interesse niet meegekregen. Ik vind klederdrachten in het algemeen gewoon interessant. Zo'n hele groep die door het dragen zo veel aantoont en vertelt over zichzelf. Dat is nu helemaal niet meer zo, het is nu enorm individualistisch. Iedereen draagt wat hij zelf leuk vindt. Dat zegt ook wat over mensen, alleen op een andere manier.' ▶

Baby's in Brabant

Hoe wordt er door Brabanders vorm gegeven aan belangrijke overgangsmomenten in hun leven? En hoe gingen ze daarmee om in de tweede helft van de vorige eeuw? Erfgoed Brabant is met die vragen aan de slag gegaan en heeft in het kader van de programmalijn Volkscultuur van de Provincie Noord-Brabant het project 'Levensloop' ontwikkeld. Baby's in Brabant is een onderdeel daarvan.

Tekst Jolly van der Velden

Foto's Erfgoed Brabant

In het project Baby's in Brabant staan de thema's zwangerschap, kraamtijd en ouderschap centraal. Brabantse ouders van verschillende leeftijden en vanuit verschillende culturen vertellen daarover hun verhalen, waardoor er een rijk palet van verschillen en overeenkomsten ontstaat. Een universeel thema kan op die manier heel uiteenlopende verhalen naar boven laten komen.

Monique Groot van Erfgoed Brabant is projectleider van Baby's in Brabant. Zij zegt hierover: 'Het boekje dat bij het project hoort laat zien dat mensen, afhankelijk van hun leeftijd en sociale en culturele achtergrond, allerlei verschillende gebruiken hebben. Ze reageren op hun eigen manier op de geboorte van een kind. Daar proberen we via het boekje zoveel mogelijk mensen op te bevragen, met als doel nieuwe verhalen over deze thema's los te krijgen.'

Nieuwe doelgroepen aanboren

Het is de bedoeling dat door dit project nieuwe doelgroepen worden bereikt. Niet voor niets is er een thema gekozen dat voor veel mensen aansprekend is. Bijna iedereen heeft vroeg of laat, actief of zijdelings te maken met een zwangerschap of een geboorte. De verwachting is dat veel mensen door dit project in aanraking komen met cultureel erfgoed. De financier is het Fonds voor Cultuurparticipatie. De kraaminstellingen dragen bij door de verspreidingskosten voor hun rekening te nemen.

Er zijn twee grote doelgroepen. In de eerste plaats de Brabanders die nu een kind verwachten, of net ouder zijn geworden. Daarnaast hun ouders en grootouders: de generatie die hun kinderen grootbracht in de periode tussen 1950-1970. Door deze keuze worden er verschillende tijdvakken tegen elkaar afgezet.

Betekenis geven

Eén van de pijlers van volkscultuur is het doorgeven en delen van tradities. Een inmiddels bekende traditie in de kraamtijd is bijvoorbeeld de ooievaar die half door het raam heen lijkt te vliegen of in de tuin staat. 'Het is niet onze bedoeling om te beschrijven waar die ooievaar precies vandaan komt, maar wel waarom mensen

De komst van een baby is een bijzondere gebeurtenis.

Foto: particuliere collectie

zo'n ritueel gebruiken en wat dat voor hen betekent,' zegt Monique Groot hierover.

Het eerste product van het project is het 'kraamboek' *Baby's in Brabant*, dat in samenwerking met Thuiszorg West-Brabant werd gemaakt. Er zijn 15.000 stuks gedrukt en dat is voldoende om een jaar lang alle kersverse ouders het boekje gratis aan te bieden via de kraamzorginstellingen en de consultatiebureaus.

Het is een kleurrijk en goed leesbaar boekje met veel foto's en citaten van vaders en moeders van allerlei leeftijden. Ook kraamverzorgenden komen aan het woord. Op de cover zijn alle doelgroepen aanwezig: vrouwen en mannen van verschillende culturen en generaties.

Inhoudelijk is het divers. Aan bod komt bijvoorbeeld hoe een babyuitzet er anno 2010 uitziet en hoe dat was in 1965. Welke adviezen werden er toen gegeven en welke nu? Wanneer was je in de jaren vijftig een goede Brabantse moeder? Welke rol speelde de katholieke kerk een generatie geleden en speelt religie tegenwoordig nog een rol bij gezinsplanning? Bestond dat begrip gezinsplanning eigenlijk wel in Brabant in de tweede helft van de vorige eeuw? En hoe zit het met de borst en de fles, zijn de opvattingen daarover veranderd in de loop van de tijd?

Doel was om een nieuw publiek te betrekken bij cultureel erfgoed.

Ook wordt aandacht besteed aan de inrichting van de babykamer en op welke manier ouders kenbaar maken aan de buitenwereld dat er een kindje is geboren. Alle onderwerpen worden van verschillende kanten belicht, wat interessante informatie oplevert doordat ontwikkelingen zichtbaar worden.

Actief meedoen

Niet alleen de bewustwording van de verschillen en de overeenkomsten is belangrijk, ook het uitwisselen van ervaringen wordt gestimuleerd. Bijzonder is namelijk dat het boekje de lezer nadrukkelijk uitnodigt om in gesprek te gaan met haar of zijn ouders. 'Pa, ma, hoe ging dat toen ik geboren werd? Waar was de bevalling en wie was erbij aanwezig?' Of: 'Pa vertel eens, verschoonde jij ook luiers, nam je verlof na mijn geboorte en wat deden jullie als ik maar bleef huilen?' Zo zijn er een paar pagina's die gebuikt kunnen worden om het gesprek op gang te brengen en bestaat de mogelijkheid om de verhalen te verzamelen. Iedereen kan namelijk zelf een verhaal, een foto of een reactie sturen naar www.babysinbrabant.nl, waarbij Erfgoed Brabant de teksten zo nodig redigeert en op de website plaatst. Dit genereren van nieuwe verhalen is een belangrijke doelstelling van de uitgave.

De kraamvrouw en de kraamvisite eten een beschuit met muisjes.

Foto: Harrie Janssens

Het boekje is in die zin dus niet af. Het is een bron van informatie, maar ook een startschot voor een verdere bewustwording en verkenning van het thema doordat mensen ervaringen met elkaar delen. Hierdoor wordt het een project dat niet alleen van Erfgoed Brabant is, maar van alle deelnemers.

Behalve de 'roze wolk' kunnen ook de minder blijie kanten belicht worden, zoals zuigelingensterfte en ongewenste kinderloosheid. Hiervan wordt in beeld gebracht hoe mensen de verwerking daarvan vormgeven.

Het boekje is, heel toepasselijk, op Moederdag feestelijk gepresenteerd tijdens een kraamfeest in de Markiezenhof in Bergen op Zoom. Op de goed bezochte bijeenkomst was er aan tradities geen gebrek. Zo werd het publiek verwelkomd met beschuit met muisjes en werd er op de geboorte van het boek getoast met jenever en andere kraamdrankjes. De krentenmik ontbrak ook niet. Het publiek werd actief betrokken door de uitnodiging hun eigen verhaal in te spreken in de zogenaamde *Verhalis-machine*.

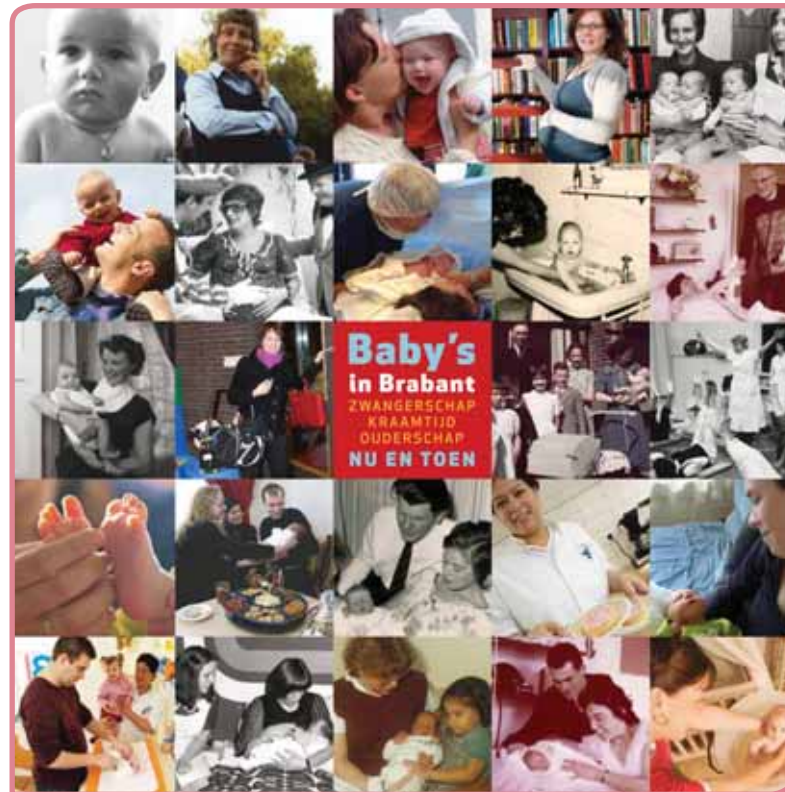
Een verhaal dat leeft

Monique: 'Bij het maken van het boekje merkten we dat het thema heel erg leeft. Mensen kwamen met verhalen, foto's, films en anekdotes. Zowel mensen die nu moeder worden, als de generatie die dat dertig of vijftig jaar geleden werd. Dat is natuurlijk prachtig, maar ik had me van te voren niet zo gerealiseerd dat er zoveel mensen mee zouden gaan doen. Dat leverde ons de vraag op wat we met al het materiaal willen doen. Zetten we dat allemaal op de website, of niet? En willen mensen dat ook? Dat zijn van die heel praktische overwegingen.

Verder was de samenwerking met de professionals in de zorg echt heel goed, maar heb je uiteindelijk toch niet altijd dezelfde doelen. Wij willen bijvoorbeeld graag laten zien hoe het met borstvoeding geven gaat, in positief en negatief opzicht, maar een kraamzorginstelling wil borstvoeding niet negatief in het nieuws hebben. Dat kan ik me heel goed voorstellen, er bleken gewoon verschillende belangen te zijn. Overigens zijn we daar prima uitgekomen.'

'Zonder de goede samenwerking met de kraamzorginstellingen zouden er nooit zoveel mensen kunnen worden bereikt; we kunnen niet zonder ze,' benadrukt Monique. 'De sectoren erfgoed en zorg worden op deze manier succesvol met elkaar verbonden.'

Het project *Baby's in Brabant* loopt van mei 2010 tot en met april 2011. Het is de bedoeling dat tegen die tijd 10.000 Brabanders het boekje hebben gelezen, duizenden mensen de website bezoeken naar aanleiding van het boekje en honderd mensen daar een reactie, een foto, een verhaal of een filmpje op achterlaten. ▶

Levenslooprituelen in de Bijlmer

'Wat zijn onze tradities?', was de vraag die centraal stond op een middag van ontmoeting en uitwisseling tussen de verschillende Surinaamse bevolkingsgroepen in de Bijlmer, georganiseerd door de Stichting Surinaamse Vrouwen Bijlmermeer (SVB). Dit gebeurde in het Jaar van de Tradities voor de tweede keer, eind 2009 was er ook een dergelijke bijeenkomst.

Tekst Jolly van der Velden
Foto's Nomovies, Utrecht

De achterliggende gedachte is dat kennis te hebben van en onderling begrip hebben voor elkaars tradities, het samenleven alleen maar kan bevorderen. De SVB bestaat 27 jaar. Mevrouw drs. Willy Esajas is de voorzitter. Het doel van de stichting is de maatschappelijke participatie van vrouwen van alle leeftijden te bevorderen. Dit gebeurt door het organiseren van verschillende activiteiten.

De directe aanleiding om mee te doen met het Jaar van de Tradities was de behoefte om elkaar te ondersteunen nadat er in korte tijd een paar mensen waren overleden. Willy Esajas: 'Toen kwamen we op de gedachte dat we misschien meer voor elkaar zouden kunnen betekenen, als we gezamenlijk iets aan de rouwverwerking konden doen. Bewust worden van onze tradities rondom rouwen en welke waarden ze voor ons hebben. De logische vervolgstap was ook bezig te gaan met de gebruiken rondom het huwelijk en de geboorte. Dit proces bleek heel mooi in het Jaar van de Tradities te passen.'

Waaier van tradities

Doordat er zoveel verschillende bevolkingsgroepen en godsdiensten zijn in Suriname en door de invloed vanuit onder meer Nederland, is er een hele waaier van tradities ontstaan. Hier in Nederland wordt er door de Surinamers vaak anders omgegaan met de levenslooprituelen dan in het land zelf. De tijd speelt daarin een rol, de taal, de invloed van de samenleving, het rollenpatroon

tussen man en vrouw en tussen de verschillende generaties, de aanwezige grondstoffen en zelfs het landschap.

Toch hebben veel oude tradities nog steeds een persoonlijke betekenis en soms is een aan de eigen tijd en omstandigheden aangepaste traditie nog persoonlijker. Een mooi voorbeeld hiervan is de inbreng van één van de deelnemers. Zij was geraakt door het verhaal dat zij hoorde van een inheemse vrouw die over een inwijdingsritueel vertelde. Deze vrouw zei dat het 'wakker worden' van een man traditioneel gebeurt door middel van een mierenritueel. Het gaat daarbij om het tonen van kracht, simpelweg door het verduren van heel veel mieren die over je lichaam heen lopen. Haar zoon zag daar niets in en vond zijn eigen manier. Die jongen is op zijn zeventiende op zijn motorfiets naar Zwitserland gereden om zijn mannelijkheid te tonen. Een soort mierenproef, maar dan heel anders. Een ander land, invloed van een andere cultuur, integreren en vasthouden aan de essentie. Zo flexibel kan een traditie zijn.

Een granaten kraal ter bescherming

De Afro-Surinaamse, Creoolse families zijn enorm gemengd. Je kunt er Chinees, Javaans, Hindoeestaans, Joods en Nederlands 'bloed' in tegenkomen. Soms komt dat bij de geboorte van een kind naar buiten. Dan gaat de telefoon en wordt er gezegd: 'kom kijken wie er hier in bed ligt, oom die-en-die'. Er wordt ook letterlijk gelooft dat die persoon is teruggekomen door reïncarnatie.

Surinaamse vrouwen dragen de tradities van hun moederland bij zich in de Bijlmer.

Vroeger werd het kind na acht dagen naar buiten gebracht om met de buurt kennis te laten maken, maar dat wordt niet meer gedaan.

De baby krijgt een ograi-kraal, een granaten kraal opgespeld. Die geeft bescherming tegen het boze oog, het is een afweermiddel tegen mensen die kwaad willen of bijvoorbeeld jaloerse gedachten hebben die niet goed zijn voor het kind. Vaak wordt de kraal gegeven door de grootmoeder. Een andere bescherming tegen het boze oog is de baby nooit met het gezicht naar achteren dragen en thuis, als je uit bent geweest, gauw even het voorhoofd van je kind afwassen.

Er is ook een traditie van de baby 'verkopen', snel na de geboorte. Een ritueel waarbij het kind wordt verkocht voor een cent of een sieraad en dat wordt uitgevoerd om te voorkomen dat het kind overlijdt. Vooral als er een bepaalde familiegeschiedenis is waarbij dat eerder is gebeurd. Het doel is de herhalingsgeschiedenis symbolisch te onderbreken, maar het kind blijft natuurlijk gewoon bij de eigen ouders.

Om de hand van een meisje vragen

In de zaal is een prachtige bruidskoto te bewonderen, compleet met hoofddoek – een anjisa - en parapluutje. De koto is een traditionele dracht die de lichaamsvormen voor een groot deel verhult. Het verhaal gaat dat de koto, die stamt uit de slaventijd, ontworpen is door een jaloerse witte vrouw van een slaveneigenaar.

Rondom een huwelijk zijn er bij de Afro-Surinamers nogal wat overeenkomsten met een doorsnee Nederlands huwelijk. Dat is te verklaren door de geschiedenis en door de invloed van de kerk. Het om de hand van een meisje vragen gebeurt hier waarschijnlijk nog nauwelijks, maar in Suriname gebeurt het nog regelmatig. Eén van de vrouwen vertelt dat haar zwager om de hand van haar zus had gevraagd. 'Dat legt ook wel een bepaalde druk op je. Je hebt anderen bij je huwelijk betrokken, waardoor je later moeilijker kunt aankomen met het verhaal dat het niet goed is gegaan.'

Ook andere elementen zijn vergelijkbaar, bijvoorbeeld het bruidsboekje, de bruidstaart, een feest van een dag en het uitwisselen van de ringen. Opvallend is het verhaal van één van de vrouwen

die vertelt dat voordat de eerste schaar in de stof van de bruidsjurk gaat, er op gedronken én gerookt wordt, een sigaar zelfs. Een oude traditie bij het huwelijk is het bakken van koeken, die in stukken gesneden op een bepaalde plaats per opbod worden verkocht. Er staan namen op de stukken koek en hoe belangrijker de mensen in de familie zijn, hoe meer geld er voor geboden wordt. De opbrengst gaat naar het bruidspaar.

De Hindoestanen vieren hun bruiloft heel anders. Het huwelijk is een *sanskaar*, een ritueel dat iemand begeleidt naar een volgende levensfase. Het is één van de vele ceremonies die een Hindoe doorloopt in zijn of haar leven. Het huwelijk duurt een paar dagen waarbij de bruid en bruidegom als een koning en koningin worden behandeld. In Nederland gaat er een burgerlijk huwelijk aan vooraf.

Bij de Javaanse bevolking van Suriname bestaat er traditioneel een vorm van uithuwelijken, vertelt één van de sprekers. Van kleins af aan zijn een man en een vrouw voor elkaar bestemd. Een spirituele keuze die gebaseerd is op de geboortedag. Tegenwoordig gebeurt dit veel minder doordat mensen zelf hun partner kiezen. Dat het ook pijn kan doen om tradities te verliezen vat hij samen door te zeggen: 'Het ergste is dat je het uiterlijk hebt van een Javaan, maar dat je inmiddels westers denkt.'

Het wegzingen van een overledene

Voor Afro-Surinamers hoort de dood bij het leven, ze zijn 'neef en nicht'. Die gedachte wordt gesymboliseerd in de zorg voor een stervende en in de uitvaart. Sterven met een droge keel of lippen mag niet. De lippen worden steeds vochtig gehouden als symbool van de verbinding met de andere wereld. Er branden witte kaarsen en in gebeden wordt gevraagd om een goede overgang.

De uitvaart is vaak een uitbundig en emotioneel gebeuren en er wordt veel gezongen. Rouwliederen, maar ook vrolijke liederen die hun oorsprong hebben in christelijke en in winti tradities. Met name de avond en nacht voor de begrafenis wordt er uitgebreid gezongen. Dat wordt ervaren als een steun bij het rouwen. Er worden ook verhalen verteld: anekdotes en gebeurtenissen uit het leven van de overledene. Er wordt gehuild en gelachen. Tijdens

deze dodenwake of *dede oso* wordt de overledene 'weggezongen' tot een uur of vijf in de ochtend. Dat kan heel zwaar zijn voor de aanwezigen. Je mag wel voor middernacht weggaan, maar dan mag je niet zeggen dat je weggaat. Als je dat wel doet, komen de geesten achter je aan. Eén van de sprekers, een *dinari*, zei overigens: 'Ik moet de eerste geest nog tegenkomen die dat doet.' Als het zingen echt te lang gaat duren, is het een bekend en geaccepteerd alternatief om te zeggen dat je even 'een broodje gaat kopen'.

In de Bijlmer gingen Surinaamse vrouwen op zoek naar hun tradities en de waarde ervan.

Bij een uitvaart wordt er altijd gegeten en gedronken en van alles wat er in huis wordt klaargemaakt gaat ook een flinke portie naar buiten. Bij de achterdeur wordt een bordje neergezet voor de geest van de overledene. Het is een lange reis naar de bovennatuurlijke wereld en daar moet voldoende eten voor zijn. Er is ook altijd wat extra op het bord, voor de aanhang uit de geestenwereld. Als er, zoals wellicht hier in de Bijlmer, geen achterdeur is, wordt het gewoon op het balkon gezet.

De rituele wassing van het lijk gebeurt door speciaal opgeleide mensen. Ook hierbij wordt gezongen. Na het afleggen worden spullen waar de overledene erg aan gehecht was in de kist gelegd. De achterliggende gedachte is dat de geest dan later niet hoeft terug te komen om ze op te halen. Ook kunnen er afscheidsgeschenken worden meegegeven in de kist. Als een getrouwde man is overleden, legt zijn vrouw een maandverband of een lapje dat ze de hele dag in haar ondergoed heeft gedragen in de kist. Haar geur gaat zo met haar man mee, als afscheid.

Kleine kinderen worden meestal niet meegenomen naar een uitvaart. Gebruikelijk is dat de lengte van de kinderen wordt afgemeten op een reep stof, die vervolgens in de kist wordt gelegd. Kinderen die nog niet kunnen praten en dus niet via woorden afscheid kunnen nemen, worden drie maal over de kist heen getild.

In een sterfhuis worden alle spiegels en fotolijstjes omgekeerd of afgedekt. Vroeger kreeg je een klap wanneer je als kind vroeg waar dat voor diende, vertelde een van de sprekers. Blijkbaar waren er vragen die niet gesteld mochten worden. Tegenwoordig mag dat wel: het is om te voorkomen dat je er de geest van de overledene in ziet.

Naar het kerkhof gedanst

Een opvallend gebruik is het dansen van de dragers met de kist op de schouders, als de overledene het huis verlaat op weg naar zijn of haar laatste rustplaats. Soms wordt er een echte show van gemaakt. Ook dit is een gelegenheid om te lachen en te huilen. Het dansen kan troostend zijn voor de nabestaanden. Zeker als de overleden persoon ook van dansen en plezier hield. Als de afstand gemakkelijk te overbruggen is, loopt men met de kist op de schouders van de kerk naar de begraafplaats. Onderweg wordt er gezongen én op de grond gestampt om Moeder Aarde te vertellen dat er iemand aankomt.

Oudere mensen gaan nog vaak acht dagen lang helemaal in het wit gekleed, inclusief de gesteven hoofddoek en de schouderdoek. Wit als teken van rouw en uit respect voor de voorouders. Anderen dragen een combinatie van wit en zwart, om wat later in de tijd over te gaan op blauw en vervolgens op paars. Het is niet verplicht, maar soms gaat het vanzelf. Een van de vrouwen vertelt dat ze na het overlijden van haar man wel een jaar rouwkleiding heeft gedragen. 'Gewoon omdat het voelde dat het goed was.' Anderen zeggen er geen binding meer mee hebben. 'Je rouwt met je hart, niet met je kleren.'

Vanaf het moment dat er iemand overleden is krijgt de familie ondersteuning. Er wordt eten gebracht, er blijft iemand slapen. Mensen kunnen daar echt op rekenen. Ook na de begrafenis staan

de nabestaanden er niet alleen voor. Er zijn nog verschillende, vaak drukbezochte, bijeenkomsten waarin de overledene wordt herdacht. Bijvoorbeeld op de achtste dag na het overlijden of na de begrafenis. Alle rituelen dienen zowel als rouwverwerking, als voor de zielenrust van de overledene.

Voor de Hindoestanen staat bij de dood de reïncarnatiegedachte centraal. Dat kan troost geven benadrukt de spreker; het besef dat je de kans hebt om terug te komen. Doordat Hindoestanen geloven dat de geest het lichaam verlaat bij het overlijden, wordt het stoffelijk overschot niet meer belangrijk gevonden. De overledene wordt bijna altijd gecremeerd, zodat de elementen waaruit een lichaam is opgebouwd, zo snel mogelijk weer terug worden gegeven aan de kosmos. De as wordt verstrooid, meestal in een rivier of in de zee, onder het uitspreken van mantra's. Bindende kledingvoorschriften zijn er niet, ook doordat er in Nederland veel is veranderd. De ene familie gaat in het wit, de andere niet. Soms worden er sari's gedragen. Wel is het in het algemeen zo dat de rouwenden sober gekleed gaan. Gebruikelijk is dat de oudste zoon zijn hoofd kaal scheert, omdat door een overlijden, net als bij een geboorte 'alles opnieuw begint'. Bij een weduwe wordt de tika weggehaald; de stip op het voorhoofd van een van getrouwde vrouw. Elke avond wordt er een lichtje in een aardewerken schaal tje aangestoken als de familie, vrienden en burens bij elkaar komen om de overledene te herdenken.

Bezoek van Volendam

Er zijn ook twee dames in Volendamse klederdracht uitgenodigd om te vertellen over hun tradities. Immers het Jaar van de Tradities stimuleerde om de kennis van tradities te delen met anderen. Opvallend is dat ondanks het feit dat de culturele context totaal verschillend is, er toch ook overeenkomsten zijn.

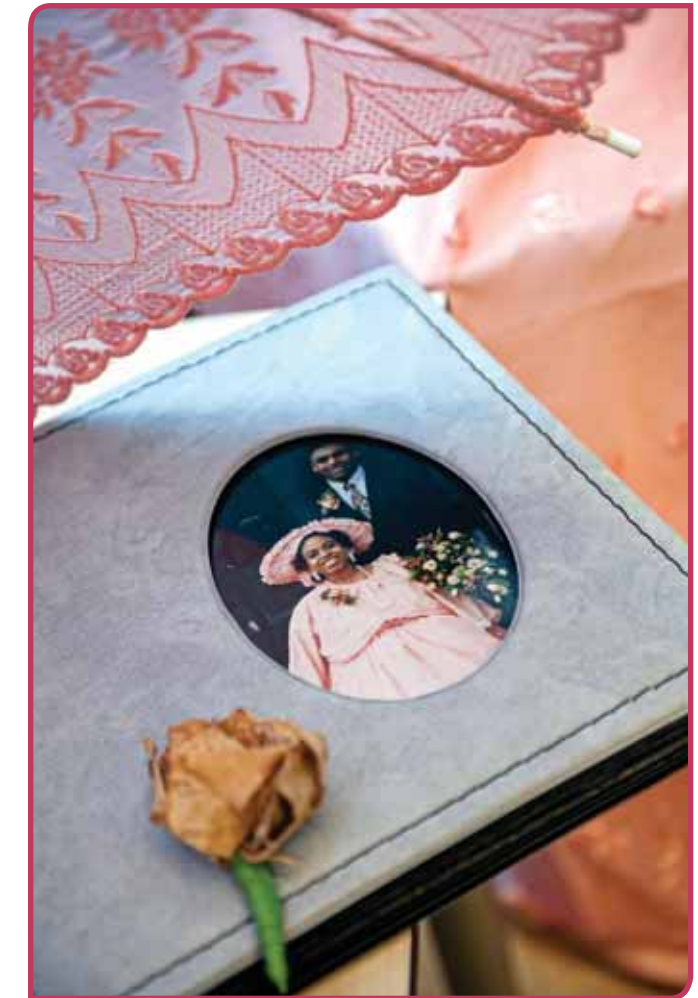
Volendam is een katholiek vissersdorp in een overwegend protestantse omgeving. Wellicht zijn daardoor veel van de tradities lang bewaard gebleven. Direct werd al opgemerkt dat een van de stoffen die gebruikt wordt voor de klederdracht in Volendam – *bont* genoemd – wel erg lijkt op wat in Suriname een 'protestant streepje' heet. Een baby werd net als in Suriname al vroeg aan de buurt getoond. Men liep met het kind, dat helemaal bedekt was

Op de dag was een prachtige bruidskoto te bewonderen, compleet met hoofddoek en paraplu.

met een dekontje, op de arm. Het dekontje was wit, wat staat voor onschuld en had een blauwe rand, waarmee naar de hemel wordt verwezen.

Net als bij de Afro-Surinamers en andere bevolkingsgroepen komt men in de rouwperiode iedere avond bij elkaar; in Volendam om een rozenkransgebed te bidden. Ook is het de gewoonte om te waken. De kleding wordt aangepast. Als iemand nog klederdracht draagt worden de rode bloedkoralen vervangen door de bijna zwarte granaten, het wit-met-blauwe sjaaltje maakt plaats voor een zwart-met-wit exemplaar en de kleur van het borduursel gaat naar blauw en paars. Ook hier is er de dagen voor en na de begrafenis veel zorg voor de naaste familie en heeft men vaak de ervaring dat een gemeenschappelijk verlies de onderlinge band versterkt.

Verdere zoektocht naar tradities

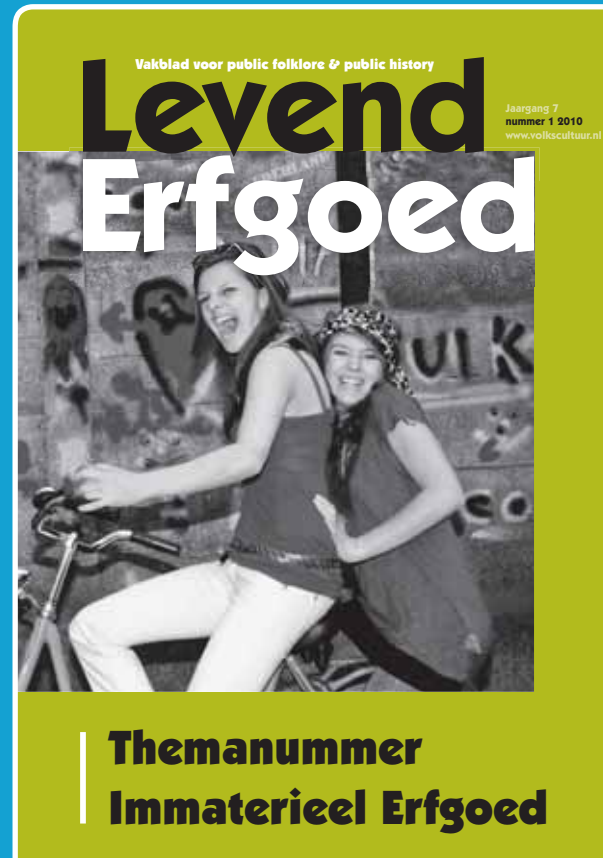
Elke groep heeft een eigen manier van omgaan met belangrijke momenten in het leven. Tegelijkertijd zijn er ook duidelijk overeenkomsten en lijkt de behoefte aan sociaal contact op sleutelmomenten universeel te zijn. Dat is een vruchtbaar uitgangspunt voor verdere verkenning van elkaars tradities. En dat is precies wat de SVB wil doen. In haar afsluiting benadrukt Willy Esajas dat deze bijeenkomsten zeker een vervolg zullen hebben: 'Om de discussie verder aan te gaan met elkaar en daar wijzer van te worden.' ▀

Themanummer over immaterieel erfgoed

Eind 2009 maakte minister Plasterk bekend dat Nederland van plan was de UNESCO conventie van het immaterieel erfgoed te ratificeren. Hij ging daarbij niet over één nacht ijs: eerst moest verkend worden wat een dergelijke conventie toevoegt aan het Nederlandse cultuur- en erfgoedbeleid. Na adviezen van de Nationale UNESCO commissie, het Meertens Instituut en het Nederlands Centrum voor Volkscultuur groeide de overtuiging dat het belangrijk is dat ook Nederland ratificeert: de conventie over het immaterieel erfgoed vraagt aandacht voor de 'zachte' kant van het erfgoed, voor de tradities en rituelen en voor het belevingsaspect van erfgoed.

Ratificatie is één ding, implementatie een ander. Ook de implementatie van de conventie vergt een zorgvuldige voorbereiding. Op 15 oktober organiseert het Nederlands Centrum voor Volkscultuur een grote manifestatie hierover. Verder staan er een aantal pilotprojecten op stapel om uit te testen hoe Nederland het beste haar immaterieel erfgoed zou kunnen identificeren en documenteren en op welke manier de *communities* daarbij betrokken kunnen worden, een dwingende eis in de conventie.

De nieuwe aflevering van het tijdschrift *Levend Erfgoed* staat in het teken van het immateriële erfgoed. De nadruk ligt op het beleid. De voormalig leider van het UNESCO bureau in Parijs, Riex Smeets, gaat in op de achtergronden en implicaties van de twee lijsten die UNESCO heeft bedacht voor het in kaart brengen van immaterieel erfgoed: de representatieve lijst én de lijst van immaterieel erfgoed dat dringend bescherming nodig heeft. Daarna komt het nationale beleid aan bod, eerst in een artikel van OCW beleidsambtenaar Riet de Leeuw, die schrijft over de Nederlandse visie op de conventie, en vervolgens in een artikel van Dries Van den Broucke, beleidsambtenaar in Vlaanderen, die over de Belgische visie schrijft. België was één van de eerste landen die ratificeerde en het is daarom interessant om te zien hoe onze zuiderburen het hebben aangepakt. Ode De Zutter, een andere Vlaming, schrijft over immaterieel erfgoed op

regionaal niveau en hoe je op een goede manier de *communities* kunt betrekken bij het beheer van het eigen erfgoed. Vanuit het Meertens Instituut leverden John Helsloot en Peter Jan Margry een bijdrage. Ook de Nationale UNESCO commissie deed mee, in de persoon van Vincent Wintermans.

Het themanummer van *Levend Erfgoed* over immaterieel erfgoed is te bestellen door € 12,50 over te maken op giro 810806 ten name van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur onder vermelding van immaterieel erfgoed. ▶

Nos Bohio op zoek naar tradities

Een Antilliaanse senioren groep die elke twee weken in Utrecht een middag bij elkaar komt om hun erfgoed levend te houden. Dat is Nos Bohio, Papiaments voor 'Ons Hutje' en die naam geeft aardig de sfeer weer van de bijeenkomsten.

Tekst Jolly van der Velden
Foto's Nomovies, Utrecht

Op zo'n middag zijn wij er te gast en het is al snel duidelijk dat het een groep is die elkaar goed kent en die zich thuis voelt in de ruimte. Op de tafels staan lekkere dingen uitgestald. Er zijn hartelijke begroetingen, er is gepraat en gelach en niemand lijkt haast te hebben. In totaal zijn er 37 deelnemers die niet alleen uit Utrecht komen, maar ook van ver daarbuiten. Nos Bohio voorziet in een behoefte. In het Jaar van de Tradities gingen de groepsleden van Nos Bohio op zoek naar de tradities die hen dierbaar zijn.

De redenen waarom deze groep zo graag bij elkaar komt zijn divers. In de eerste plaats noemen veel mensen het gewoon 'heel gezellig' om met elkaar allerlei activiteiten te doen. Maar het gaat ook om het uitwisselen van nieuwtjes en ervaringen, om informatie te krijgen over bijvoorbeeld voorzieningen en om het ophalen van herinneringen. Op deze manier houden ze hun cultuur in ere en ervaren ze de saamhorigheid die ze gewend zijn van hun geboorte-eiland.

Belangrijkste tradities

Op mijn vraag wat in hun beleving de meest in het oog springende traditie is van de Antillen, wordt van verschillende kanten tegelijk 'Kerstmis' geroepen. Met een beetje heimwee wordt verteld hoe het vroeger gevierd werd. Dat ieder huis van te voren werd schoongemaakt, de deuren en kozijnen opnieuw werden geveerd en dat er zo goed als ieder jaar nieuwe gordijnen werden genaaid en opgehangen. Als een meubelstuk aan vervanging toe was, gebeurde dat natuurlijk in december, zodat er met Kerstmis iets

nieuws in huis stond. Een kerstboom hoorde er vanzelfsprekend bij, met cadeautjes eronder, evenals de nachtmis waar iedereen heen ging. Ook op de Antillen bestaat er geen Kerstmis zonder lichtjes. Ieder jaar werd er zelfs een prijs uitgelooft voor de mooiste verlichting van het huis en de tuin.

Met zo mogelijk nog meer enthousiasme wordt er door de aanwezigen verteld over al het koken en bakken dat er gedaan werd. Daarna ging je de hele buurt rond om te delen met elkaar. Het is vooral de saamhorigheid die ze hier nooit meer op dezelfde manier hebben ervaren. Als verklaring hiervoor zegt iemand: 'De afstanden zijn daar veel kleiner, waardoor iedereen gemakkelijker bereikbaar is en het weer werkt natuurlijk ook mee.' Daar is er geen druilerige of koude kerst die de mensen in de huizen houdt, maar een lekkere temperatuur die maakt dat iedereen buiten is. Op de radio worden de hele dag kerstliedjes uitgezonden die 'iedereen' meezingt. Ook dat werkt positief mee aan de sfeer.

In deze groep wordt ook kerstmis gevierd, inclusief een boom, lekker eten en veel cadeautjes. Thuis wordt het met de familie gevierd, er wordt goed gegeten, de kerk hoort er in veel gevallen ook nog bij, maar het is veel soberder dan het ooit was.

Zingende mensen

Oud en nieuw werd traditioneel gevierd met vuurwerk. Men ging massaal de straat op om elkaar veel voorspoed toe te wensen. Ook dit is in Nederland veel minder, vinden de aanwezigen. Iemand

Nos Bohio wil de Antilliaanse tradities doorgeven aan jongere generaties.

merkt op dat het nu op de Antillen ook allemaal veranderd is. Ook daar blijven de mensen meer binnen en zijn het nu vooral de bedrijven die vuurwerkshows afsteken.

Speciale oud en nieuw gerechten zijn zoute ham, zure zult en ayaca: vlees of kip opgediend in bananenbladeren. Eén drankje hoort er ook zeker bij: *guava berry*, een bessendrank op basis van alcohol. 'Als kind ging je de bessen stelen als de drank werd gemaakt, dan werd je dronken,' wordt er lachend herinneringen opgehaald. Pas bij Driekoningen ging de kerstboom weg en stak je het restant van het vuurwerk af.

Een andere herinnering die opgehaald wordt is die van nieuwjaarsdag. Als je op die dag uit de kerk naar huis liep, kwam je overal zingende en muzikmakende groepjes mannen tegen: *dandee*. Het ritme van de muziek die ze spelen is afkomstig van de *tambú* van de slaven. Vroeger begeleidden de mannen zichzelf op pannen en met deksels, tegenwoordig spelen ze op muziekinstrumenten. Ze zingen over het afgelopen jaar, drinken veel borrels en wensen iedereen het beste voor het nieuwe jaar. Traditionele *dandee-songs* worden gezongen in de *call-and-response* -stijl en worden buiten op de stoep voor de huizen gespeeld. Op verzoek spelen ze binnen een polka of een wals waarop gedanst kan worden.

Fiesta di San Juan: Dera Gai

Bij Nos Bohio was er in het Jaar van de Tradities veel aandacht voor tradities. Zo zijn bijvoorbeeld het afgelopen jaar op een middag alle levenslooptradities van Curaçao aan bod gekomen, ze zijn zelfs nagespeeld. Ook heeft op een middag Dera Gai centraal gestaan, een oud volksfeest dat ieder jaar op 24 juni op Aruba wordt gevierd. Het wordt ook wel Fiesta di San Juan genoemd.

Traditionele muziek en speciale rood en gele kleding zijn vaste ingrediënten van het feest. Op de dansvloer wordt een namaakhaan of een lege kalebas neergelegd. De dansers krijgen een blinddoek om, een stok in de hand en worden een paar keer rondgedraaid, zodat ze niet meer weten waar de haan of de kalebas

Nos Bohio wil de tradities van de Antillen behouden en herinneren.

ligt. Vervolgens gaan ze daar, al dansend, naar op zoek. Als iemand hem heeft gevonden, tikt hij er met zijn stok op en de muziek stopt. Als hij het mis heeft, mag een ander het proberen. De winnaar is de San Juan van het feest. De toeschouwers dansen en zingen net zo hard mee als de spelers.

Van oorsprong was het een Midden- of Zuid-Amerikaans feest dat zijn weg heeft gevonden naar Aruba. Op een bepaald moment is daar de geboortedag van Johannes de Doper (San Juan) bij aangehaakt. Het begraven van de haan – oorspronkelijk werden echte hanen gebruikt – wordt gezien als een symbool van de wraak op de haan, voor de rol die hij speelde in het verhaal over het verraad en de dood van Jezus.

Later op de avond worden alle John's en Juan's gefeliciteerd en worden er vuurtjes gestookt: voor het verdrijven van ongeluk en pech en ten bate van een goede oogst. Er wordt muziek gemaakt, gedanst en gezongen. Dit feest wordt in Nederland elk jaar in Tilburg gevierd.

Op de middag dat de leden van Nos Bohio bij elkaar zijn, worden er spelletjes gedaan: mens-erger-je-niet, dobbelen of domino. Er wordt ook elke maand een potje *bon-ku-né* gespeeld: Curaçaose bingo. Een andere keer is er een quiz over welke vogels, bloemen en vruchten er op de Antillen voorkomen, of een lezing over de geschiedenis van één van de eilanden. Elke laatste donderdag van de maand wordt er gezamenlijk gegeten. Echte Antilliaanse recepten zoals: zout vlees, bruinen-bonensoep, vissoep gecombineerd met rijst of *pan bati*; een soort pannenkoek, of een taart van maïsmeel en gebakken banaan. Pasteitjes met vulling zijn ook populair.

Lintendans

Deze groep heeft veel talenten, ze vormt namelijk ook een gelegenheidskoor en een dansgroep die Antilliaanse dansen zoals de lintendans, de wals en de mazurka op het repertoire heeft staan. Ook wat het zingen betreft, willen ze door Antilliaanse liedjes ten gehore te brengen hun cultureel erfgoed in stand houden. 'Dat mag niet verwateren!' Van kinds af aan kom je op de Antillen in aanraking met muziek en dat heeft een belangrijke plaats. Het wordt 'een kostbaar bezit' genoemd, dat je moet omarmen.

Het koor heeft ook meegedaan aan 'De verborgen stem Zuilen', een podium voor koren die gewoonlijk alleen voor de eigen gemeenschap zingen. Het mooie aan dit project is dat er ook gezamenlijk wordt gezongen. Eén van de begeleiders van Nos Bohio, Mimi Carolina zegt daarover: 'Je verstaat elkaar niet, maar de klank is ontzettend mooi. Halverwege sta je mee te swingen, terwijl je niet begrijpt wat de anderen zingen.'

Religieuze tradities

De kerkelijke tradities zijn belangrijk voor de mensen van Nos Bohio. Deze middag wordt als voorbeeld daarvan de eerste communie genoemd, samen met het vormsel als de kinderen in de laatste groep van de basisschool zitten. Bij deze gelegenheden werd en wordt nog steeds een groot feest gegeven. Er is zelfs sprake van een zekere competitie wie het allergrootste feest geeft. Alles is tegenwoordig te volgen en te vergelijken op sites. Eén van de mensen vertelt dat het op Curaçao wel gebeurt dat de hoofdpersonen per limousine of helikopter arriveren.

Pasteechi

Benodigdheden voor 6 à 7 stuks

Voor het deeg:

- 110 gram bloem
- 35 gram boter
- ½ theelepel zout
- ½ theelepel suiker
- ¼ theelepel bakpoeder
- 1 ½ eetlepel losgeklopt ei
- 60 gram koud water

Voor de vulling:

- 100 gram kaas, kip, varkensvlees, gehakt, vis of garnalen
- nootmuskaat
- teentje knoflook
- kleine ui
- stukje prei
- ½ tomaat
- stukje paprika
- ½ theelepel karpertjes
- ½ theelepel piccalilly
- eventueel pruimen en rozijnen
- peper en zout

De bloem, het vet, het zout, de suiker en de bakpoeder tot een kruimelige massa mengen. Het ei toevoegen en zoveel koud water als nodig is met een vork erdoor roeren.

Het vlees of vis inwrijven met peper en zout. De olie heet laten worden en het vlees aan beide kanten bruin bakken. De specerijen toevoegen en meebakken tot het vlees gaar is. Eventueel de vleesmassa malen en de piccalilly, karpertjes, pruimen en rozijnen toevoegen en op smaak brengen.

Het deeg in 6 of 7 bolletjes verdelen en deze op een met bloem bestoven tafel uitrollen.

Midden op ieder rondje een lepeltje van de vulling leggen.

De randen met water bestrijken en het deeglapje dubbelvouwen. De randen aandrukken en omvouwen.

De pasteechi in de hete olie gaar en lichtbruin bakken en laten uitlekken.

Rouwrituelen

Al voordat iemand is overleden komen de familie, vrienden en kennissen bij elkaar om te praten, te lachen, te huilen en te bidden. Stervensbegeleiding wordt door een van de groepsleden een 'collectief gebeuren' genoemd. Na het overlijden worden er herinneringen opgehaald aan de overledene en anekdotes verteld. Ook wat hij of zij niet goed heeft gedaan komt aan bod. Daarna is het een goede tijd voor het vertellen van spookverhalen.

Dieren hebben ook zo hun rol, blijkt uit het verhaal van één van de aanwezigen. 'Toen mijn schoonmoeder stervende was, lag haar hond steeds onder haar bed, alsof hij bij haar waakte. Nadat ze overleden was, was hij met geen stok de kamer nog in te krijgen waar dat was gebeurd. Pas na acht dagen, de normale termijn waarop iedereen dagelijks bij elkaar komt en de intensieve rouwperiode wordt afgesloten, ging de hond uit zichzelf de kamer weer in.'

Het feest van Sint Jan wordt door Nos Bohio elk jaar gevierd.

Nog steeds heel actueel is de gewoonte om het overlijdensbericht per radio of via de krant te verspreiden. Het is niet nodig kaarten te sturen. Iedereen die het bericht hoort of leest en de persoon of iemand van de familie of vriendenkring kent, is welkom op de begrafenis. Je hoeft dus de overledene niet per se zelf te hebben gekend.

De vlag wordt halfstok gehangen, niet alleen bij het huis van de degene die is overleden, maar ook bij familieleden en vrienden. Voordat iemand wordt begraven, rijdt de stoet langs het huis van de dode. Pas daarna mag de vlag gestreken worden. Alle ramen en deuren staan open als de stoet passeert; dan kan de geest nog gemakkelijk even naar binnen gaan om afscheid te nemen van het huis. Vroeger werd er een *orado* ingehuurd, een zogenaamde beroepshuiler die bij begrafenissen aan het werk was om de emoties te vertolken.

De leden van Nos Bohio zijn van mening dat kinderen die in Nederland geboren zijn minder last hebben van culturele verschillen.

Eén van de leden van de groep illustreert hoe de context van een alledaags iets als een kopje koffie heel erg kan verschillen. 'Toen ik pas in Nederland was en bij iemand op bezoek ging, werd mij gevraagd of ik koffie wilde. 'Wie is er dood dan?', vroeg ik verschrikt. Ik was van huis uit gewend dat er alleen maar koffie werd geschonken bij het waken, om wakker te blijven.

De jongere generatie

Eigenlijk is iedereen het erover eens dat alle tradities die genoemd worden niet meer op deze manier leven bij de jonge mensen. Ze lijken er niet zoveel meer bij te voelen als dat deze generatie nog duidelijk wel doet. 'De nieuwe cultuur is dominantier dan de oude cultuur,' wordt er gezegd.

Ook is men van mening dat als kinderen hier geboren worden het gemakkelijker lijkt te zijn om hier te aarden, dan wanneer ze halverwege hun jeugd naar Nederland verhuizen. Dan zouden ze des te meer weet en wellicht last hebben van de verschillende culturen, wat wel eens voor problemen zorgt. Een Antilliaanse jonge-

renvereniging in Utrecht bestaat alleen nog in naam. 'Er zijn geen leden en er lijkt geen interesse voor te zijn. Dat komt ook door de slechte naam die onze jongeren toch wel hebben,' zegt één van de aanwezigen.

Jongeren lijken zich, in tegenstelling tot deze senioren groep, weinig te profileren als Antilliaan.

In de groep wordt Nederlands gesproken wat iedereen verstaat, met wat Papiaments en Engels - vooral door de mensen van Saba en St.Eustacius - er tussendoor. Niet alle kinderen en kleinkinderen spreken nog even goed Papiaments. Ze zijn ook niet allemaal zo geïnteresseerd. De Antillen zijn leuk voor een vakantie en om oma te bezoeken, maar een thuisland is het voor veel jongeren niet meer. 'Na een week verveelt mijn zoon zich al op Curaçao,' verzucht één van de mensen. 'Het is daar gewoon te klein.'

Herbeleving van het verleden

De bijeenkomsten hebben veel betekenis voor de deelnemers. Het is een trouwe groep die al twaalf jaar bestaat. De meeste mensen komen er al vanaf het begin. 'Ruim negen jaar geleden dacht ik, kom ik ga eens kijken,' herinnert zich een van hen. Behalve gezelligheid vinden ze er ook herkenning en herbeleving van hun verleden. 'Ik kom hier oude klasgenoten tegen,' zegt een van de dames. Ze houden elkaar ook op de hoogte van activiteiten buiten de deur die interessant kunnen zijn, zoals de lezing van een Antilliaanse schrijver of een stuk in de Stadsschouwburg.

'Dit is de enige ontmoetingsplaats in Utrecht voor Antillianen, verder is er niets,' hoor ik van meerdere kanten. 'Ze willen ons eigenlijk samen met ouderen van andere nationaliteiten hebben, alles moet tegenwoordig multicultureel zijn, maar dat willen wij niet, ook niet door de taalbarrière.' 'Ik voel me hier helemaal thuis,' zegt een ander. 'Meer dan in bijvoorbeeld een Nederlandse groep. Daar ben ik ook welkom hoor, maar dit is toch specialer.' Ooit was er een dagelijkse inloop, maar dat is allemaal wegbezuinigd. 'We moeten ieder jaar vechten om deze plek te behouden.' ▶

Allerzielen Alom is kunst waarbij kunstenaars een vorm geven aan de persoonlijke belevenis.

Kunstproject Allerzielen Alom

De initiatiefneemster van het project 'Allerzielen Alom' is Ida van der Lee, gemeenschapskunstenaar en regisseur van veranderingen. Haar atelier hangt vol met sfeervolle foto's van de vieringen op begraafplaatsen. Er zijn mensen op te zien die een eigentijdse invulling geven aan het herdenken van hun dierbaren. Stilstaan bij de dood en bij wat iemand voor je heeft betekend, kan letterlijk en figuurlijk een licht in het donker zijn.

Tekst Jolly van der Velden
Foto's Jorgen Caris, Rein-
der Weidijk en Wietske van de
Klundert

'Allerzielen Alom' is een project dat al vijf jaar loopt en steeds meer navolging krijgt. Alle vieringen, inmiddels zijn er drieënveertig geweest, vinden plaats tussen half oktober en half november in de avond. De vieringen kunnen kleinschalig zijn, maar ook zo groot in omvang dat ze haast een evenement worden. Er zijn ook verschillende initiatieven die een eigen naam voeren, maar wel geïnspireerd zijn door 'Allerzielen Alom'.

Traditiegetrouw wordt door de katholieke kerk op 2 november Allerzielen gevierd. Op die dag worden de overledenen herdacht. De aanleiding om met dit project te beginnen was voor Van der Lee de Allerzielenviering in Rome, die met gedichten en muziek levendig was en druk werd bezocht. Ook andere landen inspireerden haar. In Polen viert men die dag met een zee van lichtjes. Ook in Mexico blijkt een begraafplaats dan een enorm levendige plek te kunnen zijn waar mensen elkaar ontmoeten, waar wordt gegeten, muziek wordt gemaakt en carbid wordt afgeschoten. De start van dit project was de gedachte dat zoiets in Nederland toch ook mogelijk zou moeten zijn.

Nieuwe vorm voor herdenken

De vieringen van 'Allerzielen Alom' zijn er voor iedereen. Er zijn mensen die er voor kiezen een bepaalde activiteit bij het graf van een dierbare te doen. Er komen ook mensen die niemand op die specifieke begraafplaats hebben begraven, maar wel iemand hebben verloren die ze willen herdenken. De vieringen zijn niet gebonden aan een bepaalde religie. Alle activiteiten zijn passend, serieus en respectvol.

Ida van der Lee vindt dat de doden teveel worden weggestopt in onze samenleving. Er is te weinig gelegenheid om uitdrukking te geven aan de gevoelens die mensen hebben nadat iemand is overleden. Daarbij kijkt ze niet alleen maar vanuit het perspectief van de nabestaanden; het gaat ook over de herinneringen die de doden nalaten aan de levenden. Ze zegt hierover: 'Hoe heftig het ook kan zijn, de dood hoort wel bij het leven. Eigenlijk zou een cultuur daar een vangnet voor moeten hebben. Als één keer per jaar de doden centraal staan en alle verhalen over hen weer naar boven komen, dan kan dat mensen inspireren. Dan realiseren wij ons dat we onderdeel zijn van een cyclus, dat er mensen zijn die ons zijn voorgegaan.'

Kunst als motor van de verbeelding

Een essentieel onderdeel van de vieringen is de factor kunst. Door het gebruik van kunst kunnen rouw en herinneringen een vorm krijgen, kan er een nieuw ritueel ontstaan. De inspiratie die de verbeelding op gang brengt, speelt hierbij een grote rol. 'Kunst heeft met de verbeelding te maken,' zegt Ida. 'De dood is een mysterie en door je verbeelding te gebruiken kun je daar dichterbij komen. Ook dichterbij de overledenen. Voor veel mensen is de autoriteit van de kerk weggefallen en dan is er iets anders nodig om richting te geven. Als mensen door het gebruik van kunst los kunnen komen van de clichés, kan dat helpen om te helen. Het hoeft geen honderd procent kunst te zijn, maar wel iets dat inspireert en transformeert. Ze krijgen iets aangeboden dat hen over een grens heen kan helpen. De moed der verbeelding;

Allerzielen Alom is als een steen in een vijver waarvan de kring langzaam uitbreidt.

juist daarmee kun je met de kunst iets.' Er zijn veel kunstenaars nodig van verschillende disciplines. Ida geeft masterclasses voor organisatoren en kunstenaars. De kunstenaars komen voornamelijk via de samenwerkingspartner Kunstenaars & Co.

'Het moet geen expositie op een begraafplaats worden zonder dat er een ritueel plaatsvindt,' benadrukt ze. 'Maak het toegankelijk, zodat mensen werkelijk aan het ritueel deel kunnen nemen. De kunstenaar zet in, het publiek maakt het af, waardoor mensen zich ermee verbinden en er betekenis aan kunnen geven. Verschillende disciplines werken samen. Ik heb een regisseursrol en probeer allemaal dwarsverbanden te maken.'

Waar kan een viering uit bestaan?

Tijdens een viering is er een route van ongeveer een uur, waarbij de deelnemers langs verschillende plekken en activiteiten komen, die iedere keer weer anders kunnen zijn.

De mensen worden altijd ontvangen met iets van vuur of licht, bijvoorbeeld een wit papieren tasje met een theelichtje op een batterijtje erin. Iedereen is daardoor in het donker zichtbaar en je kunt erbij bedenken: wie draag ik bij me? Hierdoor kan dat lichte tasje opeens veel meer gewicht krijgen. Een onderdeel kan het luisteren naar het 'namen zingen' zijn. Op verzoek kan de naam van een overledene gezongen worden als een soort mantra. Een andere activiteit is het neerzetten van een kastje met nisjes en een tafel met spulletjes. Mensen kunnen iets kiezen wat ze aan de overledene herinnert en daar een nis mee inrichten en er een briefje bij schrijven.

Overall is sfeervolle verlichting en er klinkt passende muziek: een saxofonist in een bootje of het geluid van klankschalen. Alles is mogelijk. Ook worden er door de bezoekers wel drijfbakjes gemaakt, die met een lichtje erin op de vijver van de begraafplaats kunnen dobberen. Of er worden gedichten voorgelezen waarbij het publiek wordt betrokken. De opdracht kan dan zijn: net als een boom die zijn blaadjes verliest, valt dit gedicht uit elkaar in losse woorden. Kies een woord dat je aan de overledene doet denken, waarna dat woord wordt gezongen of er een verhaal over wordt verteld. Mensen kunnen ook passiepost schrijven; met een zakje papier en plakkertjes een brief maken. Of een bolletje planten zodat er in het voorjaar een bloem zal zijn.

Mensen delen hun gevoelens met elkaar en de verschillende onderdelen bevorderen de actieve omgang. Ook al kies je er voor iets bij het graf te doen, dan nog heb je weet van de andere aanwezigen of raak je aan de praat. Die omgang wordt ook gestimuleerd, bijvoorbeeld simpelweg door het elkaar aanbieden van koekjes.

De mensen kunnen bij hun herdenking hulp krijgen van kunstenaars of ritueelbegeleiders. Ida zegt hierover: 'Ik vind het bijzonder als mensen worden aangemoedigd en op ideeën worden gebracht om op hun eigen manier te herdenken. Mensen kunnen daardoor ergens doorheen gaan. Bijvoorbeeld de rouw om een doodgeboren kindje van veertig jaar geleden. Door de herdenking kan het zijn dat het verdriet daarover voor het eerst naar buiten wordt gebracht en met de andere kinderen wordt gedeeld.'

De doden durven aan te kijken

Het meest in het oog springende vindt Ida datgene wat de mensen er persoonlijk aan beleven: het opnieuw contact maken met de overledene, de verbazing over zichzelf, over wat er gebeurt en met welk effect. Daarnaast is het voor kunstenaars een kans om midden in de samenleving te staan.

Van der Lee heeft om de vieringen gestalte te geven vooral contact met de kleinere uitvaartondernemingen. Zij zijn over het algemeen heel goed in het organiseren en faciliteren. Ze werkt ook aan een goed handboek. Via haar is er nu al een boek

De deelnemers geven zelf invulling aan het herdenken van hun dierbaren.

Met licht, vuur en klank wordt een gedachtenismoment ingericht.

te bestellen dat als een handleiding kan fungeren. 'Maar, dat boek is ook een beetje te verleidelijk,' zegt ze. 'Het ziet er zo mooi uit dat iedereen zin krijgt om zo'n viering te organiseren, maar dan vergeeten ze wat er allemaal bij komt kijken. Er gaat veel tijd zitten in contacten leggen, informatie geven en de gemeenschap in beweging krijgen. Alleen een krantenartikel is bijvoorbeeld niet genoeg, plaatselijke informatieavonden zijn echt noodzakelijk. Subsidies aanvragen is ook een hele klus. De bezoekers betalen er niets voor om mee te doen. Er is wel een donatiepot, maar daar komt niet veel meer dan tweehonderd euro per viering uit. 'Allerzielen Alom' is daarom afhankelijk van subsidies.

Zijzelf is er het liefst aan de lopende band mee bezig. 'Het boeit me enorm, er valt een wereld te winnen. Op allerlei niveaus gebeurt er iets. Er is het beeld van de lichtjes, de inspiratie die kunst biedt, de verbinding maken en delen, de ontwikkeling van een nieuw ritueel. Dit alles met als basis leven en dood. Als mensen de doden durven aan te kijken, is dat ook een oefening met de dood, wat een oefening voor het leven zelf is. Er kan een nieuw inzicht ontstaan bij de mensen, dat er ook een andere manier is om met de doden om te gaan. Ervaring wordt dan omgezet in kennis. Zelf heb ik er vooral van geleerd hoe fascinerend de dood eigenlijk is.' ▶

De Kunst van het Herinneren

'Hoe wil jij herinnerd worden?' Het antwoord op deze vraag, gesteld aan studenten van de Design Academy in Eindhoven, is de tentoonstelling 'Herinner me' in de Krabbedans in Eindhoven. Het resultaat van deze opdracht, waarbij de studenten inzoomden op de thema's dood, rouwen en herinneren, toont aan dat het onderwerp van doorgeven en verbinden leeft.

Tekst Jenneke Beijer

Foto Precious Tear, Roos Kuipers

'De kunst maakt het bespreekbaar en laat ons nadenken over nieuwe vormen van doorgeven en herinneren', aldus Marieke van Schijndel, directeur van de Krabbedans.

De studenten van de Design Academy in Eindhoven kregen van hun docenten verschillende opdrachten. Van het onderzoeken naar manieren waarop mensen afscheid nemen tot het maken van een eerbetoon aan hun eigen jeugd.

Een selectie van twintig ontwerpen vormde de tentoonstelling 'Herinner me', als project gesteund door uitvaartorganisatie DELA. De twintig verschillende ontwerpen maken de uiteenlopende emoties die samenhangen met het onderwerp zichtbaar: van contemplatief tot expressief, van ingetogen tot tastbaar. Troostrijke objecten, zoals de ring 'Precious Tear' van Roos Kuipers die waardevolle tranen opvangt en koestert. Maar ook confronterende, zoals een 'sprekende urn', die langzaam zinnen schrijft met de as van de overledene.

Kunst maakt bespreekbaar

Met de expositie 'Herinner me' staat de Krabbedans in Eindhoven stil bij het onderwerp 'rouw' en wil ze de cyclus van leven en dood en het rouwproces belichten en verlichten. Hoewel de tentoonstelling en de getoonde interesse duidelijk maken dat het onderwerp leeft, onthult ze tegelijkertijd de angst voor en de afwezigheid van de dood in ons dagelijks leven en ons onvermogen om over de dood te praten.

Het is niet de eerste keer dat de Krabbedans ervoor kiest het onderwerp als thema van een expositie te nemen. 'De ontspannen, ongedwongen setting van een expositie confronteert mensen tijdens de routine van alledag met de dood en het rouwen. Een onderwerp wat normaal gesproken in de Westerse wereld erg ver van de mensen af staat. Nabestaanden grijpen de tentoonstelling juist aan om hun bron van verdriet met anderen te delen. Het helpt ze om het onderwerp op een minder beladen manier ter sprake te brengen.

Tranen met een verhaal zijn te waardevol om weg te gooien.

'Kunst helpt om de dood, het rouwen en het herinneren weer een vertrouwde plek te geven in ons denken en leven. Het reikt ons op een visuele manier beelden aan om hele tegenstrijdige emoties en gevoelens tijdens ingrijpende momenten in ieders leven een betekenis te geven en te steunen in het proces. Mensen willen zich wel verbinden aan rituelen, maar ze tegelijkertijd ook persoonlijk maken. Het is de laatste expressie van de persoonlijkheid', denkt Van Schijndel.

Een glazen ring om waardevolle tranen op te vangen en te laten verdampen tot zoutkristallen. Ontwerper Roos Kuiper.

Erkenning van het ritueel

Sinds het proces van de ontkerkelijking in de jaren zestig verdwenen sommige rituelen rondom begrafenissen naar de achtergrond. De dood trok zich terug als onderdeel van ons dagelijks leven en begrafenissen verwerden tot een onpersoonlijke, gestandaardiseerde gebeurtenis volgens vastomlijnde kaders. Aan het einde van de vorige eeuw vond een omslag plaats van ontkenning naar erkenning; het besef groeide dat rituelen rond de dood nabestaanden helpt te overleven in een crisissituatie en te sterken in het rouwproces. Door het wegvallen van de traditionele rituelen die bij de vaste religies horen, gaan mensen op zoek naar een nieuwe, meer individuele manier van gedenken en verwerken.

Waardevolle tranen koesteren

Hoewel de uitvaart steeds persoonlijker wordt, lijkt er nog een taboe te heersen rond het onderwerp. Daar liep Roos Kuipers, deelneemster van het project, tegen aan. Het thema dood kwam voor ontwerper Kuipers wel heel radicaal haar leven binnenvallen. Tijdens het afstuderen overleed haar vriend. Plotseling, onaangekondigd, rauw op haar dak. De confrontatie met de dood. 'Tot dat moment stond ik niet stil bij het feit dat zoiets ingrijpends zo plotseling kan gebeuren. Het hoort niet bij het dagelijkse leven', aldus de ontwerpster.

Roos Kuipers is de ontwerpster van de tentoongestelde 'Precious Tear', een kwetsbare ring van glas. Een sieraad om waardevolle tranen aan je vinger met je mee te dragen en te koesteren. Kuipers: 'Deze tranen met een verhaal zijn veel te waardevol om vluchtig weg te gooien in een papieren zakdoekje. Deze tranen blijven bewaard tot ze verdampen en ze laten een laagje van zoutkristallen op het schoteltje van glas achter.'

Kunstenaars en ontwerpers staan niet bekend als mensen die beladen thema's uit de weg gaan. 'Toch is het binnen de designwereld een vrijwel onaangeraakt thema, het is ver weggestopt', vertelt Roos Kuipers. Ontwerpers lijken ook bij dit thema aan te lopen tegen de grenzen van de heersende 'standaardisatie'. Staat het hun creatieve vrijheid en vernieuwingsdrang in de weg en kiezen ze voor algemeen toegankelijke, maar onpersoonlijke ontwerpen? Roos Kuipers is sinds haar afstuderen volop met het thema aan de slag gegaan. 'Binnen de uitvaartwereld liggen er nog veel kansen voor designers.'

Van Schijndel: 'Kunst heeft de eigenschap dat het bij mensen verschillende emoties kan aanspreken, je kan eenzelfde werk voor meerdere onderwerpen 'inzetten'. De objecten in de tentoonstelling 'Herinner me' zijn specifiek ontworpen 'gereedschap' voor nabestaanden om de persoonlijkheid van dierbaren te koesteren. Een doel van de Krabbedans is om het onderwerp ook binnen de kunstwereld 'vanzelfsprekender' te maken. Kunstenaars moeten niet vervallen in clichés. Iets wat je wilt koesteren moet zorgvuldig en eigentijds vormgegeven worden.' ▶

Door naald en draad verbonden

Op 25 maart kwamen in Leiden bijna honderd liefhebbers van textiel bij elkaar op een symposium georganiseerd door Kunstfactor en het Nederlands Centrum voor Volkscultuur. Doel van het symposium was om de sectoren volkscultuur en amateurkunst op het terrein van textiel bij elkaar te brengen. Immers in beide sectoren hebben mensen, veelal vrouwen, passie voor textiel. Door een breed spectrum van traditie tot modern te behandelen hoopte de organisatie inspiratie te bieden.

Tekst Moniek Groot

Foto's Marijke

Schurink en

John Drop, Hilversum

/Kunstfactor

De inleidende presentatie werd verzorgd door Marjan Unger, kunsthistoricus en publicist. Volgens Unger hebben amateurkunst, volkscultuur en ambacht in de loop van de tijd een wisselende waardering gekregen. Volkscultuur en volkskunst zijn van alle tijden en van de hele wereld. Als de eerste levensbehoeften vervuld zijn, kun je verder kijken dan het nut en dingen mooi maken of een extra betekenis geven. Over de hele wereld zie je decoraties van geometrische patronen, van zon, maan, sterren, dieren, bloemen en symbolen.

Volkscultuur en volkskunst

Om cultuur te kunnen begrijpen, heb je dagelijkse gebruiksvoorwerpen nodig en niet alleen de 'hoge' kunst. Kenmerkend voor ambachtelijk vervaardigde voorwerpen is het respect voor de grondstoffen die gebruikt zijn. Vaak worden de voorwerpen zorgvuldig gerepareerd en vertellen zo een eigen verhaal. Stof die zelf geweven is, wordt niet zomaar verknipt, maar met behulp van plooiën gemodelleerd en bijvoorbeeld versierd met borduurwerk en zorgvuldig gerepareerd. Volkscultuur kent een directe beeldtaal met respect voor het materiaal. Unger ziet volkscultuur als een bevestiging van de identiteit en eigenheid door zaken die mensen delen en tegelijkertijd laat volkscultuur voldoende ruimte voor het individu.

In de hogere kunst is tegenwoordig ook weer belangstelling voor volkscultuur en ambacht. Volgens Unger is dit geen vluchtige trend veroorzaakt door de kredietcrisis. Al jaren zijn er vele morele vraagstukken. Veel mensen hebben het gevoel geen vat te hebben op de politiek, de gezondheidszorg, de ontwikkelingen in de ICT, de bureaucratisering en globalisering. Veel processen voltrekken zich buiten de macht van individuen om. Het onder je handen iets laten ontstaan, geeft voldoening. Tegenwoordig zijn volkskunst en amateurkunst weer geliefd en wordt

Place(s), Marijke Schurink

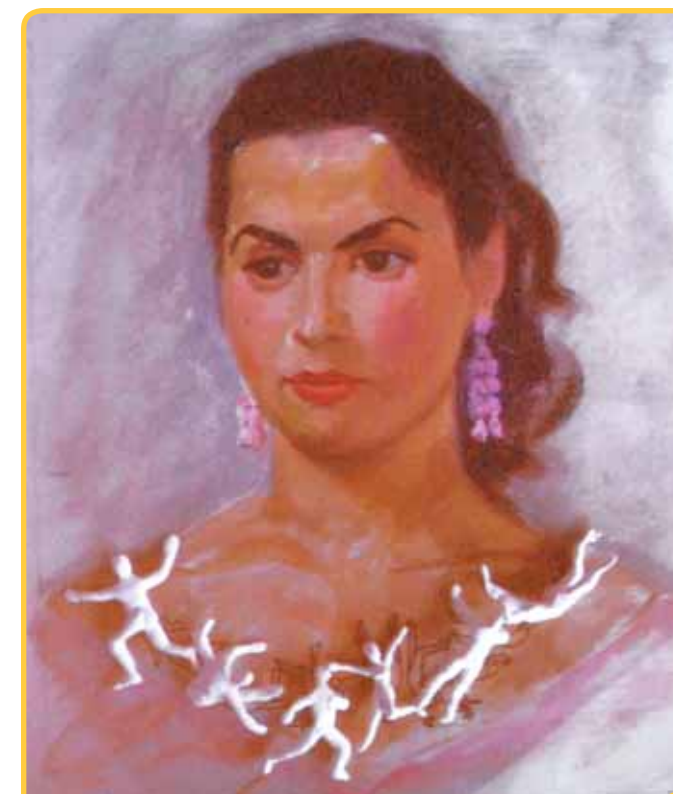

Een ontwerp van Susan Bakx

het ambacht geherwaardeerd. Unger liet een mooi voorbeeld zien van het samen delen van volkscultuur: de halssieraden bloei van de kunstenaar Lotte van Laatum. Turkse migrantenvrouwen maakten gehaakte bloemen in een oude techniek, die door Van Laatum verwerkt zijn in moderne sieraden.

Streekdracht

Susan Bakx, modeontwerpster en medewerkster streekdrachten in het Historisch Museum de Bevelanden te Goes, gebruikt oude technieken uit de streekdracht voor het maken van moderne kleding. Zij liet verschillende voorbeelden zien van ontwerpen die zij zelf maakte, geïnspireerd door Zeeuwse drachten. Bakx probeert met haar creaties de liefde voor het Zeeuwse kostuum door te geven aan de volgende generaties. Een replica van een negentiende-eeuws jakje gemaakt van Thaise zijde kan prima gedragen worden op een jeans. Zelf was ze gekleed in een zwart colbert met

Marijke Schurink bedenkt sieraden bij geschilderde portretten.

geprononceerde schouders en kralenborduurwerk geïnspireerd op de Axelse beuk. Bakx staat hierin niet alleen, verschillende modeontwerpers laten zich inspireren door streekdrachten, zoals Victor & Rolf en Jan Taminiau. Vorig jaar was in het Zuiderzee Museum in Enkhuzen de expositie *Gejaagd door de wind*, waar modestudenten ontwerpen toonden in combinatie met originele streekdrachten.

Kostuumgroep De Zaanse Kaper

Inge Bosman, kunstenaar en lid van de kostuumgroep De Zaanse Kaper, maakt zowel Art Quilts als replica's van oude Zaanse kostuums. Het lijken twee uitersten: bij het maken van Art Quilts gaat het om de eigen inspiratie en bij een replica om het zorgvuldig

namaken. Toch zijn er meer overeenkomsten dan je op het eerste gezicht zou denken.

In de eerste plaats lijkt de techniek van het quilten natuurlijk sterk op die van het Zaanse stikwerk. Maar de belangrijkste overeenkomst is volgens Bosman de fascinatie voor textiel, voor mooie stoffen en patronen. Het gaat om de uitstraling. Zowel bij het quilten als bij het maken van klederdracht gaat het om het verzamelen, het stofgebruik en de kleur. In de achttiende eeuw werden er gedurfde kleurcombinaties toegepast. Zowel bij de Art Quilt als de klederdracht draait het om emotie: wie ben je? Bosman liet een voorbeeld van een zeer persoonlijke quilt zien: 'restanten van een huwelijk' gemaakt van porselein, plastic en stof.

Symposium over textiel, amateurkunst en erfgoed op donderdag 25 maart in het Museum Volkenkunde in Leiden.

De kostuumgroep De Zaanse Kaper heeft als doel de bestudering en het behoud van de Zaanse streekdracht. Door het namaken van de kostuums wil de groep de belangstelling voor de Zaanse streekdracht vergroten. Bosman had twee leden van de kostuumgroep in vol ornaat meegenomen. Met name de dame in een replicakostuum van rond 1750 oogste veel bewondering voor haar eigenhandig doorgestikte rok en fijn gebreide kousen.

Kruissteek collier

Marijke Schurink is beeldend kunstenaar en maakt sieraden, zowel om te dragen als zogenaamde *un-wearables*. In haar presentatie liet Schurink haar werk zien en vertelde daarbij over haar inspiratiebronnen. Zij haalt voornamelijk inspiratie uit de dingen die ze ziet.

Een van de inspiratiebronnen is erfgoed: portretten van oude meesters waar zij dan een sieraad bij bedenkt. In het project *ceçi n'est pas une bijou* bijvoorbeeld kreeg een vrouw op een portret van Rogier van der Weyden een druppelketting, een vrouwenportret van Leonardo da Vinci werd voorzien van een bloemenketting en een vrolijke vrouw van Frans Hals kreeg een kandijketting. Schurink speelt graag met materiaal. Als voorbeeld liet zij foto's zien van een serie *un-wearables* en *temporary jewels*: een paardenbloemcollier en een ijscollier van schakels ijs.

Een andere inspiratiebron voor Schurink is textiel. Een eeuwenoude borduurtechniek werd gebruikt in het kruissteekcollier. Schurink vertoonde de korte film waarbij de naald rechtstreeks in de huid van het model lijkt te gaan, maar het blijkt een borduursel in een fotoafdruk op stof. De film ontlokte een hoop reacties in de zaal, dat was ook de bedoeling. Bij dit collier gaat het om schoonheid versus afschuw. De film is te vinden op de website www.marijkeschurink.com. Schurink gaf het publiek tot slot een belangrijke boodschap mee: 'Leg de lat niet te hoog, maak plezier en zit jezelf niet teveel op je nek!'

Handwerken en restaureren

Vanuit een heel andere invalshoek was de voordracht over vrijwilligershulp bij het in stand houden van textielcollecties. Josien Verdegaal-Hoefhamer is restaurator textiel en in die hoedanigheid constant in gevecht met de vergankelijkheid. Van alle oude materialen is textiel extra kwetsbaar door de alledaagsheid ervan en de uitnodiging om het aan te raken. Licht en lucht zijn vijanden, maar ook de veranderende mode. De waarde van het materiaal is vluchtig, door de schijn van kopieerbaarheid. Verdegaal maakte de vergelijking met muziek. Zoals je met noten oude muziek kunt spelen, zo kun je met behulp van oude patronen textiele voorwerpen opnieuw maken. De kennis over het vervaardigen moet dan wel bewaard blijven.

Op kasteel Amerongen werkt een groep vrijwilligers, die de restauratoren ondersteunen bij restauraties. Zij worden de 'engelen van Amerongen' genoemd. Volgens Verdegaal is het inzetten van vrijwilligers in de wereld van de restauratoren niet onomstreden. Aan de UvA wordt sinds kort een universitaire opleiding textielrestau-

De Zaanse Kaper liet prachtige gebreide kousen en kanten versieringen zien.

ratie verzorgd. De lat voor een restaurator wordt volgens Verdegaal zo wel erg hoog gelegd. Verdegaal hield een pleidooi voor samenwerking tussen restauratoren en vrijwilligers. Hoogopgeleide restauratoren doen het onderzoek voor de restauratie en het handwerk wordt uitbesteed aan geschoolde (!) vrijwilligers. Vanuit kasteel Amerongen en de Gelderse kastelenstichting ondersteunt Verdegaal nu vrijwilligersgroepen. De groep op Amerongen bestaat dertig jaar. Ze werkt hard aan het restaureren van zestig gordijnen van rond 1900 en circa. 700 m2 tapijt. Na afloop van het symposium toonden twee engelen van Amerongen een deel van hun werk.

Verdegaal vertelde dat de productie van textiel jarenlang op twee peilers heeft gerust: huisnijverheid en professionele vervaardiging. Ook reparatie werd zowel professioneel als in huiselijke kring uitgevoerd. Vanaf de jaren zestig van de twintigste eeuw, gelijktijdig met de prijsdaling van textiel, raakten repareren en verstellen 'uit de mode'. Textiel werd simpelweg weggegooid en niet langer gerepareerd. Maken en stoppen werd tot die tijd op scholen aan meisjes onderwezen. Vanaf die tijd zijn veel van de kennis van materialen en vaardigheden met betrekking tot het onderhoud verdwenen.

Na de jaren zeventig werd het terrein van de textiele werkvormen volgens Verdegaal verwezen naar het hokje tuitigheid. Volgens Verdegaal staat textiel in minder hoog aanzien dan bijvoorbeeld meubels, schilderijen en keramiek. Daarom is er ook minder geld voor de conservering van textiel. Tapijten krijgen wel meer kunst-historische aandacht, maar over ander textiel wordt nog steeds gezegd: 'gooi toch weg die oude rommel'.

Gejaagd door de wind, expositie in het Zuiderzeemuseum

Erfgoed als inspiratie

Marijke Schurink is niet alleen kunstenaar maar ook docente Quilten Speciaal. De textielgroep QS2 bestaat uit kunstenaars en docenten in de discipline textiele vormgeving. Zij hebben allemaal de tweejarige kadertraining 'Quilten Speciaal' gevolgd bij de Stichting Beeldende Amateurkunst (het huidige Kunstfactor). Na deze kadertraining is de groep zelfstandig verder gegaan. QS2 heeft onder leiding van Schurink moderne quilts gemaakt met als inspiratiebron de collectie van het Museum van Oudheden in Leiden. De gemaakte werkstukken zijn nu te bezichtigen in het museum. Aan de hand van afbeeldingen vertelde Schurink over het ontstaansproces van deze quilts.

Vastleggen en doorgeven

Eén van de vragen waar de organisatoren na deze dag een antwoord op wilden hebben was: Hoe kunnen amateurkunst en volkscultuur bij textiel elkaar versterken? Om daar een pasklaar antwoord op te geven is niet eenvoudig, zoals een van de deelnemers het verwoordde: 'vaak komt de inspiratie achteraf'. Maar een goede manier zou kunnen zijn om als erfgoedinstelling opdracht te geven om modern werk te laten maken dat geïnspireerd is op de collectie, zo kan de textielkunst een nieuwe glans geven aan deze collectie. Het streekmuseum in de Hoekse Waard wordt verbouwd, één van de aanwezige medewerkers was geïnspireerd door deze dag om iets te gaan doen met streekdracht en moderne textielkunst.

De andere vraag van de organisatie was: Wat moet er gebeuren om textielkunst en erfgoed samen te laten werken? Hanny Spierenburg van Kunstfactor benadrukte het belang van contact: 'zoek elkaar op en leg verbinding'. Als voorbeeld noemde zij het Fries Museum met de tentoonstelling Quilts Kunst met een Q. Om vanuit de textielkunst verbinding naar erfgoed te kunnen leggen is het handig om instellingen als Kunstfactor en het Nederlands Centrum voor Volkscultuur er bij te betrekken. Ineke Strouken benadrukte dat het belangrijk is dat vaardigheden doorgegeven worden. De belangrijkste aanbeveling van de dag werd door Strouken bondig verwoord: 'Leg kennis vast, geef vaardigheden door en zoek naar mensen die ermee kunnen spelen.' ▶

Gemeentelijk en provinciaal volkscultuurbeleid

Voor veel gemeenten en provincies is volkscultuur een betrekkelijk nieuw beleidsterrein. Zij moeten er actie op ondernemen in het kader van het nieuwe beleid rondom cultuurparticipatie, waarbinnen volkscultuur één van de speerpunten is. Hoe pak je het aan? Wie zijn de relevante spelers in het veld waarmee samengewerkt kan worden? Alle provincies én de grote gemeenten van Nederland hebben inmiddels beleid ontwikkeld binnen de matchinregeling cultuurparticipatie.

Enkele opvallende onderzoeksresultaten uit het rapport zijn:

- Niet alle gemeenten is het gelukt om volkscultuur een plaats te geven in het beleid, het ontbreekt naar eigen zeggen aan werkbaar definities van volkscultuur.
- Gemeenten en provincies die volkscultuur vooral vanuit de kunst definiëren, hebben de meeste moeite met het invulling geven aan beleid voor volkscultuur.
- Gemeenten en provincies die volkscultuur vanuit erfgoed definiëren kunnen beter uit de voeten met volkscultuur. Volkscultuur sluit aan bij de belevingswereld van mensen en heeft te maken met culturele identiteit en culturele bagage

- die mensen van huis uit hebben meegekregen.
- Volkscultuur hangt samen met tradities, maar is ook dynamisch. Om levensvatbaar te zijn moet volkscultuur steeds weer opnieuw geactualiseerd worden.
- In een goed volkscultuurproject wordt samengewerkt met erfgoedpartners, zoals archieven, lokale musea en historische verenigingen. (Amateur-) kunst kan soms gebruikt worden als presentatievorm.
- Als doelstelling voor beleid rondom volkscultuur wordt vaak genoemd het zichtbaar maken, versterken en promoten van identiteit en (etnische én geografische) diversiteit. Volkscultuur wordt verder ingezet ter bevordering van sociale cohesie en het bevorderen van streekidentiteiten.
- Volkscultuurprojecten dienen gericht te zijn op innovatie en vernieuwing, bijvoorbeeld door samenwerking met onverwachte partners of in vernieuwende projecten.
- Het volkscultuurveld is breed en divers: gemeenten en provincies hebben vaak weinig kennis en inzicht van welke organisaties en instellingen binnen de eigen gemeente met volkscultuur bezig zijn.

Het rapport *Gemeentelijk en provinciaal volkscultuurbeleid* is te downloaden op www.volkscultuur.nl ▶

Behoeftetepeiling in de sector volkscultuur

De sector volkscultuur en immaterieel erfgoed bestaat uit vier werkgebieden:

- volkscultuur en immaterieel erfgoed
- lokale geschiedenis en streekcultuur
- folklore en levende geschiedenis
- ambachten en volkscultuur

In totaal houden bijna zesduizend organisaties zich met volkscultuur en immaterieel erfgoed bezig. Wat zijn eigenlijk de behoeften van de sector? En wat zijn de knelpunten? Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur deed onderzoek en bracht een rapport over de resultaten uit.

Enkele conclusies:

- De sector is breed en divers en beschikt over heel veel kennis en *know how*. Tegelijk is er sprake van vergrijzing en (soms) een oubollig imago.
- De sector wil graag bijgeschoold worden in

- bestuurlijke kwaliteiten, vrijwilligersmanagement en nieuwe presentatievormen om zo een nieuw publiek te kunnen bereiken.
- Verder is behoefte aan *know how* met betrekking tot collectiebeheer en het waarborgen van kennis voor komende generaties.
- Erfgoedzorg voor het 'levend' erfgoed staat nog in de kinderschoenen terwijl er, met het oog op de aanstaande Nederlandse ratificatie van de UNESCO conventie van het Immaterieel Erfgoed sprake is van een toegenomen behoefte. Er is behoefte aan discussie, uitwisselen van ervaringen en voorbeeldprojecten.
- Veel gemeenten werken met cultuurscouts. Het verdient aanbeveling om, allereerst provinciaal, consulenten volkscultuur aan te stellen.

Het rapport *Behoeftetepeiling in de sector volkscultuur* is te downloaden op www.volkscultuur.nl ▶

Een jaar lang Volkscultuur Magazine voor maar € 22,- !

Wilt u op de hoogte blijven van de ontwikkelingen op het gebied van volkscultuur en immaterieel erfgoed? Neem dan een abonnement op Volkscultuur Magazine.

Word nu abonnee en ontvang een welkomstgeschenk cadeau.

Stuur onderstaande bon naar: Nederlands Centrum voor F.C. Dondersstraat 1, 3572 JA Utrecht (tel: 030-2760244, email: ncv@volkscultuur.nl).

Ja, ik neem tot wederopzegging een jaarabonnement op Volkscultuur Magazine.

Naam: _____

Instelling: _____

Straat: _____

Postcode: _____

Woonplaats: _____

Telefoon: _____

Email: _____

Datum: _____

Handtekening: _____

Colofon

Volkscultuur Magazine
jaargang 5, nummer 2, zomer 2010

Volkscultuur Magazine
is een uitgave van het Nederlands Centrum
voor Volkscultuur

Redactie en exploitatie:
Nederlands Centrum voor Volkscultuur
F.C. Dondersstraat 1, 3572 JA Utrecht
tel: 030-2760244
email: ncv@volkscultuur.nl
www.volkscultuur.nl
www.traditie.nl

Redactie:
drs. Ineke Strouken (hoofdredactie)
dr. Albert van der Zeijden
drs. Olivier Rieter
drs. Saskia van Oostveen
Met medewerking van Addy Kayim, Ton Fischer en
Pieter van Rooij

Omslag: Draaksteken
Foto: Stichting Draaksteken Beesel
Opmaak: www.icarusontwerp.nl
Druk: www.libertas.nl

Volkscultuur Magazine verschijnt vier keer per jaar.
Een abonnement kost € 22,-.
Opzegging van abonnementen moet uiterlijk op
1 december aan de administratie zijn doorgegeven.

© Nederlands Centrum voor Volkscultuur

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen
en/of vermenigvuldigd zonder schriftelijke
toestemming van de uitgever.

Wij hebben alle moeite gedaan om rechthebbenden
van copyright te achterhalen. Mochten er personen
of instanties zijn die menen aanspraak te maken op
bepaalde rechten, dan wordt hun vriendelijk verzocht
contact op te nemen met de uitgever.

ISSN 1872-5090

NIEUW

Altijd leesgemak op zak!

**Nu 25% korting
op uw bestelling
& Gratis verzendkosten!**
(kortingscode - Traditie)
Kijk op www.pocketreader.eu

Verkrijgbaar in meerdere sterktes.

www.pocketreader.eu

Nederlands Centrum voor Volkscultuur
F.C. Dondersstraat 1, 3572 JA Utrecht
tel: 030 – 276 02 44

ncv@volkscultuur.nl
www.volkscultuur.nl

Volkscultuur gaat over de cultuur van het leven van alledag. In een snel veranderende samenleving wordt het belang ervan alleen maar groter. Volkscultuur Magazine houdt u op de hoogte van recente trends en ontwikkelingen, bijvoorbeeld door te berichten over nieuw beleid of goede voorbeeldprojecten, maar biedt ook kennis en verdieping. Het blad is bedoeld voor iedereen die volkscultuur een warm hart toedraagt: particulieren net zo goed als organisaties, onderzoekers net zo goed als doeners.